

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Ensihoidon koulutusohjelma

Jukka Perälä

KOLMEN PERUSKOULUN TURVALLISUUSSUUNNITELMIEN SISÄLLÖN
KARTOITUS JA MAASTOUTTAMINEN REHTOREIDEN ARVIOIMINA

Opinnäytetyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Ensihoito

PERÄLÄ, JUKKA

Kolmen peruskoulun turvallisuussuunnitelmien sisällön

kartoitus ja maastouttaminen rehtoreiden arvioimina

Opinnäytetyö

53 sivua + 3 liitesivua

Työn ohjaaja

Yliopettaja Hilikka Dufva

Toimeksiantaja

Kunnan Opetustoimi

Toukokuu 2013

Avainsanat

turvallisuus, turvallisuussuunnitelmat, turvallisuuskansiot

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa kolmen peruskoulun turvallisuuskansioiden sisältöä ja niiden maastouttamista rehtoreiden arvioimina. Aineisto kerättiin teemahaastattelemalla kolmea peruskoulun rehtoria helmikuussa 2013. Laadullinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen. Maastouttamisella tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä niitä keinoja, joilla turvallisuussuunnitelmien sisällöissä mainittuja toimenpiteitä istutetaan koulujen arkeen.

Tutkimuksessa mukana olleiden koulujen turvallisuussuunnitelmat perustuivat erilaisiin lähteisiin. Suunnitelmien sisällöissä korostuivat pelastussuunnitelman vaatimat asiat, kriisisuunnitelmat, uhka- ja vaaratilanteiden analyysit ja niihin liittyvät toimintaohjeet. Asiantuntija-apua suunnitelmien sisältöjen laadinnassa oli saatu pelastuslaitokselta, poliisiviranomaisilta sekä eri alojen ammattilaisilta.

Tutkimustulosten perusteella turvallisuuskansioiden laadintaan ei kyseisissä peruskouluissa ollut yhtenäistä perusmallia. Yhdenmukaisen mallipohjan puuttuminen mahdollisti rakenteeltaan hyvin erilaisten turvallisuuskansioiden olemassaolon. Tulosten perusteella rehtorit toivoivat yhtenäistä perusmallia turvallisuuskansioiden pohjaksi. Tarkoituksenmukaista olisi laatia turvallisuuskansiot joihin kootaan ja sovitetaan yhteen kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Emergency Care

PERÄLÄ, JUKKA

Content Mapping and Implementation of Safety Plans of
Three Elementary Schools Evaluated by Principals

Bachelor's Thesis

53 pages + 3 pages of appendices

Supervisor

Hilkka Dufva, Principal Lecturer

Commissioned by

Education Department of a Municipality

May 2013

Keywords

safety, safety plans, safety folders,

The aim of this study was to conduct a survey of content mapping and implementation of safety plans of three elementary schools evaluated by principals. The data was collected by interviewing three primary school principals in February 2013. The qualitative data was analyzed using content analysis method. In this thesis implementation refers to the methods in which the actions mentioned in the safety plan are taken into everyday life in schools.

The schools taking part in this study had used different sources and format for their safety plans. The contents of these safety plans emphasized the mandatory topics in emergency plan, crisis plans, threat and incident analyses and related guidelines. In the planning phase of the safety plans, expertise was acquired from the rescue department, police authorities and professionals from different fields.

Based on the results of this study, there is no common platform in primary schools to build safety folders. Lacking the common platform, enabled a huge variety in the structure of the safety folders. The results show that the principals had an eye on a common platform for the safety folder. It would be appropriate to establish the safety folders in such a manner that all the documents and plans would be gathered in one place.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS	6
2	KOULUTURVALLISUUS	7
2.1	Turvallisuus-käsite	7
2.2	Alueellinen turvallisuus	7
2.3	Koulujen turvallisuuskansiot	11
2.4	Aiempiä tutkimuksia kouluturvallisuudesta	13
3	KESKEISET KOULUN TURVALLISUUSASIAKIRJAT	14
3.1	Koulujen turvallisuusasiakirjojen sisältö	15
3.1.1	Kriisisuunnitelma ja sen sisältö	15
3.1.2	Perusopetuslaki ja työturvallisuuslaki	16
3.1.3	Pelastuslaki	17
3.2	Koulujen turvallisuussuunnitelmien maastoutus ja päivittäminen.	17
3.2.1	Pelastussuunnitelma ja riskianalyysi	17
3.2.2	Poistumisturvallisuusselvitys	18
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
4.1	Tutkimusongelmat	18
4.2	Laadullinen tutkimus	19
4.3	Aineiston analyysi	20
5	TUTKIMUSTULOKSET	21
5.1	Kouluturvallisuussuunnitelmien sisältö	21
5.2	Kouluturvallisuussuunnitelmien maastouttaminen.	25
5.3	Koulujen arjen turvallisuuden seuranta ja arviointi	30
5.4	Koulujen tulevaisuuden haasteet	39
5.5	Yhteenveto tuloksista	44

6 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT	46
6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	46
6.2 Tulosten tarkastelu	47
LÄHTEET	50
LIITTEET	
Liite 1. Sopimus opinnäytetyöstä	
Liite 2. Teemahaastattelurunko	

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Turvallisuus kuuluu jokaiselle Suomen kansalaiselle. Suomen perustuslaki (731/1999) määrittää kansalaisen yhdenvertaisuusperiaatteet sekä yksilön oikeudet ja velvollisuudet. Jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (PL 1999 2. luku 7 §).

Koulujen turvallisuuteen on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota. Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset kouluampumiset ovat saaneet kansalaiset ja tiedotusvälineet pohtimaan yhteiskuntamme koulujen turvallisuustilannetta. Turvallinen opiskeluympäristö varmistetaan parhaiten varautumalla ja laatimalla suunnitelmat erilaisia kriisejä varten. Varautuminen perustuu lainsäädäntöön. Valmiuslaki (1080/1991) velvoittaa mm. valtion, kunnat ja julkiset laitokset varautumaan tehtäviensä hoitamiseen kaikissa olosuhteissa. Pelkillä suuriin kriiseihin varautumisilla ei saavuteta täyttä turvallisuutta, vaan kouluissa on varauduttava myös arkisiin pieniin tapahtumiin. Perusopetuslaki (628/1998, 7. luku 29 §) edellyttää, että jokaisella opetukseen osallistuvalla tulee olla oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.

Tällä hetkellä koulujen turvallisuutta säätelevät lukemattomat eri lainsäädännöt, säädökset ja pykälät. Koulujen rehtoreiden tehtävänä on laatia ja valvoa monien eri pykälien vaatimien toimenpiteiden täyttymistä. Eri vaatimusten minimaalisella noudattamisella ei usein kuitenkaan tavoiteta hyvää turvallisuuden tasoa. Opetustoimen tehtävänä on huolehtia siitä, että alueen kouluilla on päivitettyt suunnitelmat.

Kunnan opetustoimi halusi selvittää alueensa koulujen turvallisuussuunnitelmien tasoa ja parantaa niiden keskinäistä vertailtavuutta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa kolmen peruskoulun turvallisuuskansioiden sisältöä ja selvittää opetustoimelle turvallisuuskansioiden yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tämän työn tuloksia voidaan hyödyntää EK-ARTU -hankkeessa, jonka tavoitteena on luoda yhdessä alueen viiden kunnan kanssa Etelä-Kymenlaaksoon seudullinen turvallisuussuunnitelma (EK-ARTU -hanke).

2 KOULUTURVALLISUUS

2.1 Turvallisuus-käsite

Turvallisuus on Abraham Maslow'n psykologisen teorian mukaan yksi viidestä perustarpeesta, joita ihminen koettaa tyydyttää. Maslow julkaisi 1940-luvulla tutkimuksen (*A Theory of Human Motivation*) ihmisen perustarpeista. Tutkimuksessaan hän esitteli tarvehierarkian (*Maslow's Hierarchy of Needs*) teorian, jonka mukaan ihmisellä on tiettyjä perustarpeita, joita hän koettaa tyydyttää ensin. Tämän jälkeen hän alkaa etsiä tyydytystä ”korkeammille” tarpeilleen. Teorian mukaan ensimmäisenä ja perustavimpana perustarpeena on fysiologiset tarpeet. Tämän saavutettuaan tulee turvallisuuden tarve. Seuraavina tulevat yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarpeet, arvonannon tarpeet sekä viimeisenä ja korkeimpana itsensä toteuttamisen tarpeet (Maslow 1970, 35 - 45; Bergström & Leppänen 2009, 106).

Turvallisuuden voidaan sanoa merkitsevän vapautta uhkista tai kykyä puolustautua niitä vastaan (Eskola 2008). YK:n mukaan turvallisuuden käsitettä on aiemmin tulkittu hyvin kapeasti ja se on käsitteenä liitetty koskemaan ensisijaisesti valtioiden turvallisuutta ja vasta toissijaisesti ihmisten turvallisuutta. Uuden laajemman tulkinnan mukaan puhutaan inhimillisen turvallisuuden käsitteestä, joka tarkastelee turvallisuutta ihmisen näkökulmasta (Rauha ja turvallisuus 2012).

2.2 Alueellinen turvallisuus

Turvallisuus on yhteiskuntamme ja koko Euroopan vaurauden ja vapauden perusedellytys (EU:n tutkimus- ja innovaatio-ohjelmat, Turvallisuus, 2012). Suomi ja Euroopan Unioni (EU) pitävät Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestöä (Etyj) merkittävänä alueellisena turvallisuusjärjestönä ja myös yhtenä ihmisoikeuspolitiikan keskeisistä toimijoista. Etyj täydentää muiden turvallisuusjärjestöjen toimintaa kriisinhallinnan, konfliktinestön, varhaisvaroituksen ja konfliktien sovittelun aloilla (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, Ulkoasiainministeriö, 2012). Muita suuria Euroopassa vaikuttavia turvallisuusorganisaatioita ovat Euroopan Neuvosto (EN), Yhdistyneet kansakunnat (YK), sekä Pohjois-Atlantin Liitto (Nato) (Ulko- ja turvallisuuspolitiikka, Ulkoasiainministeriö).

Suomessa kokonaisturvallisuuden hallinta perustuu vahvasti valtiollisiin linjauksiin. Keskeisimmät yleiset linjaukset ovat Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko eduskunnalle, Yhteiskunnan turvallisuusstrategia ja Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Näistä kaksi viimeisintä ovat valtioneuvoston periaatepäätöksiä. Valtioneuvosto teki vuonna 2003 periaatepäätöksen Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiasta. Sitä on päivitetty vuosina 2006 ja 2010, jolloin sen nimi muokattiin muotoon Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (Aine, Nurmi, Ossa, Penttilä, Salmi & Virtanen 2011, 17). Sen tarkoituksena on sovittaa yhteen eri hallinnonalojen varautumiset.

Turvallisuusstrategian tavoitteena on turvata yhteiskunnan toimintakyky kaikissa tilanteissa, Suomen valtion itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi turvallisuusstrategiassa määritellään yhteiskunnan elintärkeät toiminnot. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, tiivistelmä.) Yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja ovat valtion johtaminen, kansainvälinen toiminta, Suomen puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talouden ja infrastruktuurin toiminta, väestön toimeentuloturva ja toimintakyky sekä henkinen kriisinkestävyys. Turvallisuusstrategiassa kuvataan myös eri ministeriöiden vastuualueet häiriötilanteissa sekä määritellään taho, joka johtaa toimintaa kriisin sattuessa. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010.)

Valtioneuvoston periaatepäätöksellä Yhteiskunnan turvallisuusstrategia ohjaa ja yhtenäistää hallinnonalojen varautumista sekä toimii yhteiskunnan kaikkien toimijoiden yhteisen varautumisen ja kriisijohtamisen perustana. Turvallisuusstrategian laativat yhdessä viranomaiset, järjestöt ja elinkeinoelämän edustajat. Sen seuranta ja kehittämistä koordinoi turvallisuus- ja puolustusasiain komitea yhteistyössä ministeriöiden valmiuspäällikkökokouksen kanssa. (Aine ym. 2011, 17; Yhteiskunnan Turvallisuus 2012.)

Sisäisen turvallisuuden ohjelma julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2004. Sitä päivitettiin vuonna 2008. (Aine ym. 2011, 19.) Valtioneuvosto asetti marraskuussa 2011 hankkeen laatimaan sisäisen turvallisuuden ohjelman vuosille 2011 - 2015. Ohjelma valmistui joulukuussa 2012. Sen sisältö muodostuu arjen turvallisuuden ongelmien ennaltaehkäisyistä ja ratkaisuksista. Keskeisimpinä haasteina ovat syrjäytyminen ja yhteiskunnan jakautuminen. (Sisäasiainministeriö 2012.)

Ohjelmassa on päätetty toimenpiteistä mm. turvallisuuden tunteen lisäämiseksi, oppilaitosten ja julkisten tilojen turvallisuuden parantamiseksi, sekä työssä kohdatun väkivallan ja vakavan väkivallan ja sen uhkan vähentämiseksi. (Turvallisempi huominen 2012.)

Valtio, kunnat ja julkiset laitokset velvoitetaan varautumaan mm. valmiussuunnitelmin ja etukäteissuunnitelmin. Toimenpiteillä varmistetaan tehtävien mahdollisimman hyvä hoitaminen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. (Valmiuslaki 1552/2011.) Varautuminen sisältää muun muassa erilaisten suunnitelmien tekemisen ja henkilöstön kouluttautumisen, suojapaikkojen rakentamisen tai määrittelemisen (suunnitelmat ja asiakirjat 2012).

Vuonna 2010 toteutettiin aluehallintouudistus, jonka myötä perustettiin aluehallintovirastot, joilla on suuri rooli aluehallinnon varautumisessa. Aluehallintovirastot edistävät alueellista yhdenvertaisuutta hoitamalla lainsäädännön toimeenpano-, ohjaus- ja valvontatehtäviä alueillaan. Näitä tehtäviä hoitamalla aluehallintovirastot edistävät perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumista, peruspalvelujen saatavuutta, ympäristönsuojelua, ympäristön kestävää käyttöä, sisäistä turvallisuutta sekä terveellistä ja turvallista elin- ja työympäristöä alueillaan. (Aluehallintovirasto 2010.)

Aluehallintovirastot tukevat kuntien valmiussuunnittelua, sekä edistävät alue- ja paikallishallinnon turvallisuussuunnittelua. Virastojen tehtävänä on lisäksi varautumisen yhteensovittaminen alueellaan ja siihen liittyvän yhteistoiminnan järjestäminen, valmiussuunnittelun yhteensovittaminen, alueellisten maanpuolustuskurssien järjestäminen sekä valmiusharjoitusten järjestäminen. Aluehallintovirastot tukevat toimivaltaisia viranomaisia ja tarvittaessa sovittavat yhteen toimintaa niiden kanssa viranomaisen johtaessa turvallisuuteen liittyviä tilanteita alueella. (Aluehallintovirasto 2010.)

Paikallishallinnossa on kunnilla tärkeä rooli yhteiskunnan varautumisessa ja häiriötilanteiden hallinnassa, koska peruspalveluiden ja muiden yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen järjestäminen on merkittäviltä osin kuntien vastuulla. Kuntien varautumisvelvoite poikkeusoloihin perustuu valmiuslakiin, mutta erityisesti normaaliolojen turvallisuuden ja normaaliolojen häiriötilanteiden hallinta edellyttävät kuntien varautumisen kehittämistä. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 8.)

Monet uudet kuntahallinnon ja -palveluiden kehityssuunnat, muun muassa kunta- ja palvelurakenteiden muutokset sekä kuntien palvelutuotannon muuttuminen on otettava huomioon kuntien varautumiseen ja laajemmin niiden turvallisuuden hallinnan kokonaisuuteen vaikuttavina tekijöinä. Kunnissa varautuminen ja turvallisuuden hallinnan kokonaisuus määrittyy johtosäännöissä ja toimintaohjeissa sekä toiminnan suunnittelun ja raportoinnin avulla. Kuntien varautumista johtaa kunnanjohtaja yhdessä kunnanhallituksen kanssa laissa säädetyllä tavalla. Käytännön varautumis- ja toimintavastuu jakautuu laajemmalle. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 8.)

Kunnissa kaikki merkittävät linja- ja voimavarapäätökset tehdään aina luottamuselimi-
missä. Siksi häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautuminen tulee kytkeä osaksi kunnan ja kuntien yhteistoimintaelinten talousarvioprosessia sekä perehdyttää ja sitouttaa myös luottamushenkilöt varautumisen tavoitteisiin. Kunnat voivat vaikuttaa yhteiskunnan kriisinkestävyyteen myös maankäytön suunnittelun keinoin, kriisinkes-
tävää yhdyskuntarakennetta edistämällä. Kuntien ja niiden yhteistyöjärjestelyiden ohella paikalliseen varautumiseen ja yhteiskunnan toimintojen turvaamiseen liittyvät keskeisinä toimijoina valtion paikallishallinnon toimijat, seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt, yliopistot ja muut oppilaitokset sekä paikallishallinnon palvelutuotantoon osallistuvat elinkeinoelämän yksiköt. Myös järjestöillä on merkittävä rooli niin palveluiden tuottajina kuin varautumisen toimijoina. (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, 8.)

Kuntalaisten hyvinvointia ja turvallisuutta varmistetaan alueellisella tai paikallisella turvallisuussuunnittelulla. Kunnan toiminnan varmistamiseen mahdollisissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa varaudutaan laatimalla valmiussuunnitelma. (Suunnitelmat ja asiakirjat 2012.)

Valmiussuunnittelun tarkoituksena on miettiä etukäteen, millä tavoin yhteiskunnan elintärkeät palvelut turvataan kaikissa olosuhteissa. Valmiussuunnittelu muodostuu kunnan valmiussuunnitelman yleisestä osasta, kunnan toimialojen valmiussuunnitelmista sekä virastojen ja laitosten turvallisuus- ja pelastussuunnitelmista. Valmiussuunnittelua täydentävät yhteistyöviranomaisten valmiussuunnitelmat sekä niiden yritysten valmiussuunnitelmat, joiden toiminta opetushuollon, teollisuustuotannon, energiahuollon ja infrastruktuurin alueilla ovat toimialan toimintojen kannalta välttämättömiä. (Valmiussuunnittelu 2012.)

Valmiussuunnitelmassa selvitetään erityistilanteiden, häiriötilojen ja poikkeusolojen vaikutukset (uhka- ja riskianalyysi), organisaation tehtäviin ja toimintaan, toiminnan jatkuvuuden turvaaminen, mahdolliset (poikkeusolojen) erityistehtävät ja toimenpiteet normaalioloihin palaamiseksi. Valmiussuunnitelman laatijana kunnan tasolla ovat esimerkiksi kunnan toimialojen johto ja asiantuntijat. (Käsitteet 2012.) Erilaisten suunnitelmien laatiminen ja ajan tasalla pitäminen on tärkeä osa turvallisuuden ylläpitämistä ja varautumista vaara- ja kriisitilanteissa toimimiseen (Suunnitelmat ja asiakirjat 2012).

Lasten ja nuorten turvallisuuden kannalta koulut ja oppilaitokset ovat turvallisuuden kannalta keskeisessä asemassa. Lapset ja nuoret viettävät suuren osan arkipäivistään koulussa tai muussa oppilaitoksessa. Väkivaltaa esiintyy eri muodoissa, mutta tarkasta lukumäärästä ei ole tietoa. Opetustoimen lainsäädännön mukaan lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen kouluympäristöön niin, ettei hän joudu väkivallan, kiusaamisen tai häirinnän kohteeksi. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat nostivat järkyttävällä tavalla esiin sen, miten tärkeää oppilaitoksissa tehtävä turvallisuustyö on. (Turvallisempi huominen 2012.)

Koulun on huolehdittava siitä, että ajantasaiset suunnitelmat saatetaan toimijoiden tietoon. Kaikkeen turvallisuustyöhön kuuluu yhteisön jäsenten sitouttaminen yhteisiin periaatteisiin ja yhteisön toimintatapoihin. Koulussa huolehditaan siitä, että kaikki yhteisössä toimivat – myös ne ryhmät, jotka saattavat kuulua ulkoistettuihin toimintoihin – ovat saaneet tarvitsemansa tiedot, perehdytyksen ja koulutuksen ja että taitoja on harjoiteltu. (Suunnitelmat ja asiakirjat 2012.)

2.3 Koulujen turvallisuuskansiot

Turvallisuussuunnitelmalla pyritään edistämään oppilaitoksen turvallisuutta ja ennaltaehkäisemään riskejä. Turvallisuussuunnitelmia laaditaan yhteistyössä mm. poliisin ja pelastusviranomaisten kanssa. Turvallisuussuunnitelmassa vahvistetaan yhteiset tavoitteet turvallisuuden lisäämiseksi, rikosten torjumiseksi, liikenneturvallisuuden parantamiseksi ja onnettomuuksien ehkäisyksi. (Käsitteet 2012.)

Aikuiset ovat vastuussa siitä, että jokaisella koululaisella ja opiskelijalla on opiskeluympäristö, jossa on mahdollista kasvaa, kehittyä ja opiskella turvallisesti. Koulutusta koskevissa säädöksissä määritellään oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen oppimisympäristöön. Koulutuksen järjestäjän tulee suunnitella ja organisoida toimintansa siten, että opetus ja oppiminen voivat tapahtua turvallisesti ja turvallisessa ympäristössä. Eri säädökset velvoittavat perusopetuksen järjestäjän laatimaan erilaisia suunnitelmia ja asiakirjoja. (Suunnitelmat ja asiakirjat 2012.)

Koska turvallisuutta koskeva suunnitelmakokonaisuus on laaja ja vaatimukset tulevat usean eri hallinnonalan lainsäädännöstä ja normeista, on tarkoituksenmukaista koota ja sovittaa yhteen kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat. Opetustoimen yhtenä velvollisuutena on huolehtia siitä, että opetuksen järjestäjillä ja kouluilla on päivitettyt turvallisuuskansiot. Niiden tarkoituksena on toimia perehdytyksen ja koulutuksen välineenä. Kansioon sisällytetään myös paikalliset turvallisuutta koskevat linjaukset ja ohjeet. (Oppilas- ja opiskelijahuollon opas 2012.)

Yksi koulun ja oppilaitosten turvallisuuden edistämisen suurimmista haasteista on kokonaisuuden hallinta ja eri suunnitelmien yhteensovittaminen kunnan, koulun ja sekä oppilaitoksen tasolla. Kokonaisuuden hallintaa edistävät systemaattinen riskinarviointi ja siihen perustuva turvallisuussuunnittelu. Yhteensovittamisen tavoitteena on varmistaa, että lainsäädännön velvoittamat turvallisuutta koskevat suunnitelmat muodostavat kokonaisuuden, jonka avulla turvallisuutta edistetään ja kriisitilanteisiin osataan varautua. Tärkeää on, että eri suunnitelmissa olevat toimintaohjeet ovat johdonmukaisia ja tukevat toisiaan. (Oppilas- ja opiskelijahuollon opas 2012.)

Toimintakyvyn näkökulmasta pitää varmistaa, että kaikilla yhteistyökumppaneilla on yhtenevä käsitys siitä, miten eri tilanteissa toimitaan. Siksi on tärkeää käydä yhdessä läpi eri suunnitelmien tavoitteet ja tehtävät ja huolehtia siitä, että kaikki yhteistyötä tekevät käyttävät oikeita käsitteitä ja yhdenmukaisia termejä: mitä tarkoitetaan koulun turvallisuussuunnitelmalla, pelastussuunnitelmalla, kriisisuunnitelmalla jne. (Oppilas- ja opiskelijahuollon opas 2012.)

Oppilaitosten turvallisuustyöryhmän muistiossa 40/2009 on annettu esimerkkejä mitä ohjeita ja suunnitelmia koulun turvallisuuskansio voi sisältää. Näitä ovat:

- Riskikartoituksen tuloksena syntyvät asiakirjat
- Yhteystiedot
- Hätä- ja ensiapuohjeet
- Kriisisuunnitelma
- Pelastussuunnitelma
- Poliisin laatima pelastussuunnitelmaa täydentävä ohje (ei julkinen)
- Suunnitelma perehdyttämisestä sekä harjoitusten ja koulutustapahtumien järjestämisestä
- Viestintäsuunnitelma
- Koulun järjestyssäännöt
- Oppilas- ja opiskelijahuollon suunnitelmassa olevat muut turvallisuutta koskevat ohjeet
- Työsuojelun toimintaohjelma
- Koulun ja oppilaitoksen rakenteelliseen turvallisuuteen liittyvät ohjeet
- Turvallisuuskansion päivityssuunnitelma

2.4 Aiempia tutkimuksia kouluturvallisuudesta

Aihettani koskevia aiempia tutkimuksia etsin julkaisuarkisto Theseuksesta, josta löytyy suomalaisten ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ja julkaisuja (Theseus.fi 2013). Etsin sopivia tutkimuksia opinnäytetyötäni koskevilla hakusanoilla muun muassa: ”koulun riskit”, ”kouluturvallisuus”. Tuloksista valitsin neljä mielestäni osuvinta tutkimusta, joita käytin apuna omaa työtä tehdessäni.

Niemi-Aro (2011) on tarkastellut oppilaitoksen turvallisuutta ja antaa teorian tietoon sekä havainnointiin pohjautuvia kehitysehdotuksia. Opinnäytetyössä on esitelty lukuisia erilaisia kehitysehdotuksia turvallisuuskulttuurin, kriisitilanteiden ja poistumisturvallisuuden parantamiseksi. Työssä todettiin oppilaitoksen aliarvioivan turvallisuusasioitaan, mikä kertoo turvallisuuskulttuurin alentuneesta tasosta. Kriisitilanteiden ehkäisyyn todettiin olevan erittäin haastavaa. Poistumisturvallisuuden kehitysehdotukset koskivat usein henkilöiden käyttäytymistä hätäpoistumistilanteessa.

Hämäläisen (2011) tarkoituksena oli kehittää kouluille ja oppilaitoksille yhteinen työkalu nimeltä kouluturvallisuuden portaat. Työkalun ja turvallisuustietouden avulla pyrittiin turvallisuuskulttuurin kehittämiseen. Portaiden toivottiin myös antavan koulutuksen järjestäjälle oivan työkalun valvontaan. Työssä todettiin kouluilta vaadittavan usean eri lain ja säännösten tuntemusta, tiedon hankintaa ja erilaisten suunnitelmien ja toimenpiteiden laadintaa. Kouluturvallisuuden portailla pyrittiin keräämään vaadittava tieto yhteen, jotta koulut ja oppilaitokset voisivat keskittää aikansa ja resurssinsa itse turvallisuustyön tekemiseen.

Välke (2011) on tutkinut kuuden koulun riskien arviointia. Tutkimuksessa kartoitettiin kuuden länsisuomalaisen koulun riskejä. Tarkoituksena oli ennaltaehkäistä työperäisiä tapaturmia ja sairauksia. Tutkimus suoritettiin arvioimalla, havainnoimalla, erilaisin mittauksin ja haastatteluilla. Arvioinnissa todettiin puutteita valaistuksessa ja sisäilmassa. Koulujen tapaturmariskit olivat hyvin yksilöllisiä, mutta yleisimmäksi syyksi todettiin koulujen käytäville jätetyt tavarat. Ajoittainen kiire, jatkuva valppana olo ja hankalat oppilaat todettiin henkisten voimavarojen horjuttajiksi.

Vallisto & Tuononen (2010) tutkivat turvallisuutta opiskelijoiden näkökulmasta. Työn tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät alentavat opiskelijoiden turvallisuuden tunnetta Lutakon kampuksen alueella Jyväskylässä. Suurimpina turvattomuuden tunteen luojina vastaajien mielestä olivat hissien epävarma toiminta, matalat lasiset kaiteet, kapeat käytävät, talvisin liukkaus ja turvallisuuskoulutuksen puutteet. Työssä todettiin osan vastaajista olevan täysin tietämättömiä siitä, että turvallisuuskoulutusta oli joskus edes ollut tarjolla. Työn pohdintaosuudessa tekijöiden mielestä *”opiskelijoille tulisi tarjota paremmin mahdollisuuksia osallistua, ja turvallisuuskoulutusta tulisi tarjota lukuvuonna useita kertoja, jotta kaikki halukkaat pystyisivät osallistumaan”*.

3 KESKEISET KOULUN TURVALLISUUSASIAKIRJAT

Koulujen turvallisuuteen liittyviä käytäntöjä ohjaavat monet eri säädökset. Tällaisia ovat mm. lait ja asetukset, palo- ja pelastusviranomaisten ohjeistukset, työsuojeluun ja työterveyshuoltoon liittyvät säädökset, opetussuunnitelman perusteet sekä koulu- ja opiskelijaterveydenhuoltoon ja ensiapuun liittyvät ohjeet. (Gayer, Halinen, Heikkonen, Ihalainen, Ilmarinen, Lemmetty, Linroos, Manninen, Nummelin, Salonen & Toppari 2003, 9 - 10.)

Kaikkien oppilaitoksissa työskentelevien tulisi tuntea työtään ohjaavat säädökset. Työntekijöillä tulisi olla mahdollisuus perehtyä heitä koskeviin määräyksiin kaikissa työuran vaiheissa, mutta varsinkin uran alkuvaiheessa. Rehtoreilla ja opettajilla on viranhaltijoina työssään erityinen virkavastuu, joka edellyttää säädösten hyvää tuntemusta. Säädösten tuntemisen merkitys korostuu johtamis- ja esimiestehtävissä. Tämä on tärkeää ottaa huomioon uusien työntekijöiden perehdytyksessä. Koulutyötä ohjaavat säädökset muodostavat perustan koulun omille järjestyssäännöille ja muille työtä ohjaaville koulun sisäisille säännöille. Koulujen sääntöjen tulee olla voimassa olevien säädösten kirjaimen ja hengen mukaisia. Koulun henkilöstön on tärkeää olla tietoisia säädöksistä, osata tiedottaa säädöksistä, turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä ja osata toimia säädösten edellyttämällä tavalla. (Gayer ym. 2003, 9 - 10.)

3.1 Koulujen turvallisuusasiakirjojen sisältö

Koulutusasteesta riippumatta opetuksen järjestäjän on huolehdittava oppimisympäristön turvallisuuden edistämisestä. Tässä työssä käsitellään peruskouluja koskevat turvallisuusasiakirjat, joita ovat: Koululaki (Perusopetuslaki 1998/628), Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609, Työturvallisuuslaki 2002/738, Työterveyshuoltolaki 2002/738, Pelastuslaki 2011/379 ja Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2011/407. Lisäksi koulurakennuksia koskevat: Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, Maankäyttö- rakennusasetus 1999/895 sekä Suomen rakentamismääräyskokoelma E1. (Säädöspäätös 2012.)

3.1.1 Kriisisuunnitelma ja sen sisältö

Koulun opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevassa luvussa tulee koulun kuvata toimenpiteet ja työn- ja vastuunjako ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi ja hoitamiseksi (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 24). Määräyksiä uudistettiin vuonna 2010 ja tällöin tarkennettiin myös äkillisten kriisien toimintaa ohjaavia määräyksiä (Oppilas- ja opiskelijahuollon opas). Näiden tilanteiden hoitamiseen varaudutaan koulun kriisisuunnitelmassa, joka sisältää toimintaohjeet myös kriisin jälkeisestä psykososiaalisesta tuesta. Kriisisuunnitelmasta vastaa koulun rehtori yhteistyössä muiden oppilashuollon parissa työskentelevien kanssa.

Suunnitelmasta tulee selvittää seuraavat asiat:

- koulun varautuminen kriisitilanteisiin ja niiden ehkäisyyn
- yhteistyö ja keskinäinen työn- ja vastuunjako kriisitilanteisiin varauduttaessa sekä kriisitilanteissa
- pelastussuunnitelman, koulun järjestyssääntöjen ja muiden turvallisuusohjeiden yhteensovittaminen
- toimintaohjeet erilaisissa äkillisissä kriisitilanteissa
- johtamisen, sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen sekä koulujen ja opetuksen järjestäjän välisen tiedottamisen ja viestinnän periaatteet äkillisissä kriiseissä
- psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon järjestäminen
- kriisisuunnitelmasta tiedottaminen, siihen perehdyttäminen ja toimintavalmiuksien harjoittelu
- kriisisuunnitelman päivitys ja arviointi.

3.1.2 Perusopetuslaki ja työturvallisuuslaki

Perusopetuslain (628/98) 29 § mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Oppilaitosten tulee laatia opetussuunnitelmien yhteydessä suunnitelmat oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. (13.6.2003/477.)

Työturvallisuuslain (738/02) 8 § mukaan työnantajan on jatkuvasti tarkkailtava työympäristöä, työyhteisön tilaa ja työtapojen turvallisuutta. Työnantajan on myös tarkkailtava toteutettujen toimenpiteiden vaikutusta työn turvallisuuteen ja terveellisuuteen. Työnantajan on huolehdittava siitä, että turvallisuutta ja terveellisuutta koskevat toimenpiteet otetaan huomioon tarpeellisella tavalla työnantajan organisaatioon kaikkien osien toiminnassa. Työturvallisuuslaki velvoittaa työnantajaa huolehtimaan hälytys-, turvallisuus- ja pelastusvälineistöstä ja ohjeista.

3.1.3 Pelastuslaki

Pelastuslain (379/2011) tavoitteena on *parantaa ihmisten turvallisuutta ja vähentää onnettomuuksia. Lain tavoitteena on myös, että onnettomuuden uhatessa tai tapahduttua ihmiset pelastetaan, tärkeät toiminnot turvataan ja onnettomuuden seurauksia rajoitetaan tehokkaasti.* (PL 1. luku 1 §.)

3.2 Koulujen turvallisuussuunnitelmien maastoutus ja päivittäminen.

Tässä opinnäytetyössä maastouttamisella tarkoitetaan niitä keinoja, joilla turvallisuussuunnitelmassa mainitut toimenpiteet istutetaan koulun arkeen. Jotta suunnitelma toimi myös käytännössä ja lisäisi koulun turvallisuutta, tulee jokaisen kouluhenkilöstön jäsenen tietää ja hallita suunnitelmassa mainitut vastuut ja toimenpiteet. Maastouttamista käsitellään tässä työssä seuraavanlaisina toimenpiteinä: Henkilökunnan suunnitelmiin perehdyttäminen, koulutus ja vastuualueet, turvallisuussuunnitelmien valvonta, testaus ja päivitys, suunnitelmien realistisuuden tavoittelemisen sekä turvallisuuskeskustelut eri ammattiryhmien kesken.

3.2.1 Pelastussuunnitelma ja riskianalyysi

Pelastuslain (379/2011) mukaan pelastussuunnitelma tulee laatia muun muassa kouluihin, oppilaitoksiin ja muihin vastaaviin opetuksessa käytettäviin tiloihin; lastensuojelulaitoksiin ja koulukoteihin sekä päiväkoteihin. Pelastussuunnitelma sisältää selostuksen koulun omatoimiseen varautumiseen liittyvistä toimenpiteistä ja toimista hätä- ja onnettomuustilanteissa. Pelastussuunnitelman laatimisesta ajantasaisuudesta huolehtii koulun turvallisuusvastaava tai se, jolle tehtävä on erikseen annettu. (PL 3. luku 15 §.) Koulun pelastussuunnitelmassa on oltava selostus, riskianalyysi, vaarojen ja riskien tunnistamisesta ja ehkäisemisestä (Opetustoimen turvallisuusopas).

Riskianalyysissä pyritään käytössä olevaa tietoa järjestelmällisesti apuna käyttäen tunnistamaan vaarat sekä arvioimaan koulussa oleviin ihmisiin, omaisuuteen tai ympäristöön kohdistuvan riskin suuruus. Riskienhallinta on tietoista, suunnitelmallista ja jatkuvaa työtä koulun toimintoja uhkaavien riskien tunnistamiseksi, arvioimiseksi ja hallitsemiseksi. (Käsitteet.)

3.2.2 Poistumisturvallisuusselvitys

Pelastuslaki (379/2011) velvoittaa oppilaitoksen laatimaan poistumisturvallisuusselvityksen. Sen tavoitteena on selvittää ovatko turvallisuusjärjestelyt ja toimitilat varmasti riittävän turvalliset toiminnan harjoittamiseen, onko onnettomuuksien ehkäisy riittävän tehokasta ja pystytäänkö vaarassa olevat henkilöt pelastamaan tiloista tarpeeksi nopeasti onnettomuuden sattuessa (PL 3. luku 19 §).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä työssä turvallisuutta lähestytään opetustoimen näkökulmasta. Turvallisuuskansioiden laadintaa ohjaavat eri lait ja säädökset. Selkeän, yhdenmukaisen mallipohjan puuttuminen mahdollistaa rakenteeltaan hyvin erilaisten koulujen turvallisuuskansioiden olemassaolon. Riittävän yhdenmukaiset eri koulujen toimintaperiaatteet ja -mallit parantavat toimintakykyä turvallisuutta ja avuntarvetta koskevissa tilanteissa. Yhteistyö eri koulujen, kunnan kriisityöstä vastaavien, pelastustoimen ja poliisin kesken edellyttää yhtenäisistä toimintalinjauksista sopimista. Yhteistyöhön ja keskinäiseen tukeen liittyvistä yhtenäisistä käytännöistä sopiminen tukee toimintakyvyn ylläpitämistä ja selviytymistä äkillisissä kriiseissä (Suunnitelmien yhteensovittaminen).

4.1 Tutkimusongelmat

Opetustoimi halusi selkeyttää peruskoulujensa turvallisuuskansioiden rakennetta ja parantaa niiden keskinäistä vertailtavuutta ja laadun valvontaa. Tämän työn tarkoituksena on kartoittaa koulujen turvallisuuskansioiden sisältöä ja selvittää opetustoimelle kolmen peruskoulun turvallisuuskansioiden yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tässä tutkimuksessa haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen on kolmen peruskoulun turvallisuussuunnitelman sisältö?
2. Miten rehtorit maastouttavat kouluturvallisuussuunnitelmiaan?
3. Miten arjen turvallisuutta seurataan ja arvioidaan rehtoreiden arvioimina?
4. Mitkä ovat koulujen turvallisuussuunnittelun tulevaisuuden haasteet?

4.2 Laadullinen tutkimus

Tutkimusaineiston hankintamenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, joka on kvalitatiivinen eli laadullinen menetelmä. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on realistisen elämän kuvaaminen. Laadullisen tutkimuksen peruslähtökohtana on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Yleisesti ottaen kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoitus löytää tai paljastaa faktoja kuin jo olemassa olevien totuuksien tai väittämien todentaminen. Tutkimuksen taustatietona ja pohjana käytettiin kirjallisuuskatsausta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa taiten laadittu kirjallisuuskatsaus luo tutkimukselle teoreettisen perustan ja luo pohjan tutkimuksessa käytettäville käsitteille ja niiden määrittelylle. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 13; Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 65 - 71.)

Haastattelu tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on joustava, moniin lähtökohtiin ja tarkoitukseen sopiva menetelmä (Hirsjärvi & Hurme 2011, 14). Tutkimuksessa haluttiin selvittää turvallisuuskansioiden sisältöä. Tutkimuksessa mukana olevien koulujen turvallisuuskansiot ovat osittain salassapidettäviä ja sen vuoksi tutkijalla ei ollut mahdollisuutta niihin täydellisesti perehtyä.

Koulujen turvallisuusvastaavina toimivat koulujen rehtorit. Tämän vuoksi päädyttiin harkinnanvaraiseen näytteeseen, jossa muutamaa henkilöä haastatteleamalla voidaan saada merkittävää tietoa (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 58-59). Tämän tutkimuksen tutkimuskohteeksi valittiin yhdessä silloisen opetustoimenjohtajan kanssa kolmen peruskoulun rehtorit.

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa korostuvat eettiset periaatteet. Tärkeimpinä mainitaan yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20.) Tutkimuskohteiksi valituilta rehtoreilta kysyttiin etukäteen suostumus haastatteluun ja heillä oli myös mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta siihen. Haastateltaville lähetettiin sähköpostiviesti, jossa kerrottiin teemahaastattelun teemat, haastattelun arvioitu kesto ja se, että haastattelut tullaan nauhoittamaan. Lisäksi mainittiin että nauhoitetut aineistot hävitetään puhtaaksi kirjoittamisen jälkeen ja opinnäytetyön tulokset ilmaistaan siten, ettei yksittäisen rehtorin vastauksia voi tunnistaa. Viestissä pyydettiin rehtoreita ottamaan kopiot koulun turvallisuussuunnitelmasta niiltä osin, mitkä eivät kuulu salassapidettäviin asiakirjoihin.

Kaikki haastateltavat antoivat suostumuksensa haastatteluun asianmukaisen informaatios pohjalta. Tämän jälkeen rehtoreiden kanssa sovittiin haastatteluille sopiva ajankohta. Yksi haastateltavista rehtoreista sairastui juuri ennen haastattelua ja tämän vuoksi tilalle valittiin toinen peruskoulun rehtori. Lisäksi ensimmäisessä haastattelussa oli mukana EK-ARTU-hankkeen projektipäällikkö Päivi Okuogume. Häneltä esiin nousseita kysymyksiä käytettiin myös seuraavissa haastatteluissa.

Haastattelut tehtiin helmikuussa 2013 ja haastattelupaikkoina toimivat rehtoreiden omat työhuoneet. Tähän päädyttiin, koska teemahaastattelu edellyttää hyvää kontaktia haastateltavaan ja haastattelupaikan pitäisi olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 74). Haastatteluympäristö palveli haastatteluja hyvin ja haastattelut vietiin läpi ilman keskeytyksiä.

Haastattelujen tallennusvälineeksi valittiin iPadin tallennussovellus ja lisäksi käytettiin iPhoneen tallennussovellusta teknisten ongelmien varalta. Haastattelut olivat kestoltaan 52, 83 ja 79 minuuttia. Haastattelujen kestoon vaikuttivat esimerkiksi haastateltavien luonne ja tapa puhua.

4.3 Aineiston analyysi

Sisällön analyysin tarkoituksena on aineiston tiivistäminen ja aineiston muuttuminen teoreettiseksi kuvaukseksi tutkittavasta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007, 66). Tähän opinnäytetyöhön valittiin tutkimusaineiston analyysimenetelmäksi laadullinen sisällönanalyysi. Tutkimustulokset muodostuvat sisällönanalyysiä käyttäen. Tutkimuksessa mukana olleiden rehtoreiden nauhoitetut haastattelut purettiin kirjoittamalla ne tietokoneelle sanasanaista puhtaaksikirjoituksena eli litterointina. Yhteensä litteroituja A4-sivuja tuli 35. Tämän jälkeen nauhoitetut haastatteluaineistot tuhottiin.

Litteroidut sivut jaettiin kolmeksi ryhmäksi rehtoreiden perusteella. Jokaisen kolmen rehtorin vastaukset värjättiin kukin omalla värillään. Värjätystä materiaaleista maalattiin mustalla teemat ja apukysymykset. Analyysiin kuuluu olennaisena osana aineiston luokittelu. Se muodostaa pohjan, jonka avulla haastatteluaineistoa voidaan myöhemmin tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 147.) Analysoinnin helpottamiseksi luotiin neljä tyhjää tiedostoa, jotka nimettiin teemojen mukaan (5.1-5.4). Tiedostoissa oli ainoastaan jokaiseen teemaan liittyvät apukysymykset. Kaikkien rehtoreiden vastaukset siirrettiin oikeisiin teematiedostoihin oikeiden apukysymysten

alle. Näin saatiin teemoittain oleviin apukysymyksiin jokaisen rehtorin vastaukset toisistaan helposti erottuvina.

Aineistoa ruvettiin analysoimaan teemoittain. Jokaiseen apukysymykseen liittyneet vastaukset käytiin läpi: ensimmäisen rehtorin mukaan, toisen rehtorin mukaan ja kolmannen rehtorin mukaan. Rehtoreiden vastauksia yksinkertaistettiin ja tiivistettiin niin, että jäljelle jäi vain se, mitä oli kysytty. Jokaisen kysymyksen kohdalla, kolmannen rehtorin vastauksen jälkeen kirjoitettiin tiivistelmä rehtoreiden vastauksista. Kun koko aineisto oli käyty läpi, kirjoitettiin vielä yhteenveto tuloksista, johon poimittiin tiivistelmistä tutkijan mielestä huomionarvoisimmat asiat.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tämän tutkimuksen tuloksista on teksteistä poistettu suorat viittaukset (Rehtori1, Rehtori2, Rehtori3), ja käytetty vain mainintoja: Ensimmäisen koulun rehtori, toisessa koulussa, yhden tutkimuksessa mukana olleen koulun, jotta heidän anonymiteettinsa säilyisi paremmin.

5.1 Kouluturvallisuussuunnitelmien sisältö

Koulun turvallisuussuunnitelman perusta.

Ensimmäiseksi rehtoreilta tiedusteltiin, millaiseen pohjaan turvallisuussuunnitelma oli laadittu. Yhden tutkimuksessa mukana olleen koulun turvallisuussuunnitelma oli laadittu yhteistyössä pelastuslaitoksen kanssa heidän valmiiseen pohjaan, jota oli puuttuvilta osin täydennetty koulun tiedoilla. Lisäksi turvallisuussuunnitelmassa oli rehtorin itse kehittämää materiaalia turvallisuuden lisäämiseksi, poliisin kanssa yhteistyössä tehtyjä lisäyksiä sekä kaupungin erilaisia puuttumismalleja, jotka oli liitetty koulun turvallisuussuunnitelmaan. Rehtorin mielestä erilaiset koulurakennukset ja tilat vaikuttivat siihen, että jokaisella koululla oli omanlaisensa suunnitelmat. Hän uskoi kuitenkin koulujen turvallisuussuunnitelmien ”*pohjautuvan tavallaan valtakunnalliseen pohjaan*”.

Toisen mukana olleen koulun turvallisuussuunnitelma koostui pelastussuunnitelmasta ja kriisisuunnitelmasta. Lisäksi suunnitelmaan sisältyi turvakansio, johon oli kerätty tiedot oppilaiden sairauksista sekä huoltajien yhteystiedot. Tekovaiheessa mallia

suunnitelmiin löytyi muun muassa verkosta muiden kuntien pelastus- ja kriisisuunnitelmista. Turvallisuussuunnitelmaa rehtori teki yhteistyössä toisen koulun rehtorin kanssa. Muista kunnan koulujen turvallisuussuunnitelmista hänellä ei ollut tietoa. Rehtorin mielestä *”tekovaiheessa ois hyvä jos olis tota joku pelastusviranomainen joka laatis semmoset rungot ja sitte me kouluittain täsmennettäis niitä koulukohtasia, aika tota maallikkoja oltiin tällaista ruveta laatimaan”*. Turvallisuussuunnitelman tekovaiheessa oli tavoitteena tehdä siitä luettavissa oleva käsikirja, josta asiat olisivat olleet helposti löydettävissä ja luettavissa.

Kolmannen mukana olleen koulun turvallisuussuunnitelma koostui pelastussuunnitelmasta ja kriisisuunnitelmasta. Koulun turvallisuussuunnitelma oli valmistunut maaliskuussa 2008 puolen vuoden työn tuloksena. Aiemmat koulun suunnitelmat olivat rehtorin mukaan olleet erittäin paljon kapeampialaisia eivätkä niin kattavia kuin nykyisin. Kun koulujen turvallisuuteen alettiin kiinnittää enemmän huomiota ja koulujen tuli laatia kattavammat turvallisuussuunnitelmat, hävitettiin vanhat ja tehtiin alusta alkaen uusi. Tekovaiheessa rehtori otti yhteyttä eri asiantuntijatahoihin ja pyysi kaavakkeita asioista joita turvallisuussuunnitelmassa tulisi olla. Lisäksi hän sai asiantuntija-apua tuttavaltaan, joka laati työkseen yrityksille turvallisuuteen liittyviä suunnitelmia.

Rehtorin mukaan jokainen koulu oli tehnyt turvallisuussuunnitelmansa itse, koska kunnan kouluilla ei ollut olemassa yhteistä pohjaa. Rehtoreilla ei, hänen mukaan, ollut tietoa siitä, millaisia turvallisuussuunnitelmia muilla kouluilla oli. Hän epäili, että tällä hetkellä oman kunnan kouluissa olevien turvallisuussuunnitelmien taso *”vaihtelee hurjan paljon”*. Hänen mielestään heidän koulunsa turvallisuussuunnitelma oli tarkkaan räätälöity omalle koululle, koska suunnitelmaa tehdessä oli alusta alkaen tiedetty mitä tehdään, mille tehdään ja miksi. Lisäksi ne *”on tehty noviisipohjalta”*, koska ainakaan hänellä ei ollut tiedossa, että yksikään kunnan alueen rehtori omaisi turvallisuusalan koulutusta. Hänen mielestään monet turvallisuussuunnitelmissa olevista asioista eivät olleet koulukohtaisia ja suunnitelmien laadintaa olisi selventänyt, jos olisi *”enemmän vedetty asioita kiinni, että näin varaudutaa tähän, näin varaudutaa tähän ja se ois tullu sit ammattilaisilta”*.

Tiivistäen.

Kaikkien koulujen turvallisuussuunnitelmat perustuivat erilaisiin lähteisiin, kuten pelastuslaitoksen suunnitelmaan, valtakunnalliseen sisäisen turvallisuuden ohjelmaan,

viranomaisilta saatuihin toimintaohjeisiin, kunnan toimintamalleihin ja ”noviisipohjaisiin” suunnitelmiin. Yhtenäistä, eri alojen ammattilaisilta tullutta pohjaa ei suunnitelmia laadittaessa ole ollut käytössä. Jokainen koulu oli tehnyt omanlaisensa turvallisuussuunnitelmat.

Asiantuntija-apua suunnitelmiin oli saatu pelastuslaitokselta, poliisiviranomaiselta sekä eri alojen ammattilaisilta. Lisäksi pohjiin oli haettu mallia netistä löytyvistä muiden kuntien turvallisuussuunnitelmista. Turvallisuussuunnitelmien sisällöissä kaikissa kouluissa korostuivat pelastussuunnitelman vaatimat asiat, kriisisuunnitelmat, uhka- ja vaaratilanteiden analyysit ja niihin liittyvät toimintaohjeet.

Kahden rehtorin mielestä tekovaiheessa olisi ollut tarve yhteiselle, eri alojen ammattilaisten tekemälle pohjalle, jota jokainen koulu olisi täyttänyt koulukohtaisilla tiedoilla. Naapurikunnan kyseisenlaista mallia pidettiin hyvänä ja toimivana.

Turvallisuussuunnitelmien sisältö.

Rehtoreilta kysyttiin myös turvallisuussuunnitelman sisällöstä ja siitä, mitkä asiat heidän mielestään suunnitelmissa korostuivat. Yksi haastatelluista rehtoreista kertoi yksityiskohtaisesti turvallisuussuunnitelman sisällöstä ja kaksi rehtoreista antoi sisällysluetteloiden kopiot koulujen pelastus- ja kriisisuunnitelmista, joista heidän turvallisuussuunnitelmansa koostui.

Ensimmäisen koulun turvallisuussuunnitelma oli jaettu seitsemään osaan: Pelastussuunnitelma, kriisiohjelma, uhka- ja vaaratilanteet, työsuojelun toimintasuunnitelma, koulun riskit, viranomaisohjeet erilaisine toimintaohjeineen, koulun omia toimintaohjeita ja kunnan puuttumismallit kiusaamisiin, päihteidenkäyttöön jne. Koulun rehtorin mielestä suunnitelmassa korostui se, mitä kaikkein eniten koulussa turvallisuuteen liittyen harjoiteltiin, eli palo- ja pelastussuunnitelma.

Toisen koulun turvallisuussuunnitelma koostui pelastussuunnitelmasta, kriisisuunnitelmasta ja turvakansiosta, jossa oli tiedot oppilaiden sairauksista sekä huoltajien yhteystiedot. Pelastussuunnitelman sisällysluettelon pääkohtina oli esitetty: kohteen yleistiedot, ennakoitavat vaaratilanteet (riskikartoitus ja toimenpiteet niiden ehkäisemiseksi, sekä erilaisia vaaratilanteita ja niiden varalta toimintamalleja), poistumis- ja suojautumismahdollisuudet sekä sammutus- ja pelastustehtävien järjestelyt, koulun

turvallisuusorganisaatio, hälytys-, poistumis- ja sammutusjärjestelyt sekä suojelumateriaali, kriisitilanteet ja toiminta niissä, kiinteistössä toimivan henkilökunnan koulutussuunnitelma. Lisäksi liitteinä oli koulun omia toimintaohjeita.

Kriisisuunnitelmassa sisällysluettelon pääkohtina oli esitetty: koulun kriisiryhmä, kriisitilanteiden yhteistyötahot, taustatiedot kriiseistä ja henkisestä tuesta, kriisitilanteissa toimiminen (esimerkiksi väkivallan uhka), koulun ongelmatilanteet (esimerkiksi koulukiusaaminen, tupakointi, päihteet) ja kriisitilanteissa tiedottaminen. Lisäksi sisällysluettelossa olivat pääkohdat ensiapusuunnitelmalle ja ensiapuohjeille sekä salassapitosäädöksille.

Toisen koulun rehtorin mielestä heidän turvallisuussuunnitelmassaan korostuivat ennakoitavat vaaratilanteet. Riskienkartoituksella oli haettu mahdollisia uhkia ja kartoitettu eri uhkien vaarallisuusasteet. Lisäksi talon henkilökunnan kanssa oli yhdessä työstetty vaaranpaikkakartoitus, joka oli osana riskienarviointia ja -hallintaa. Rehtorin mielestä koulun arjen turvallisuus ”on niin paljon muutakin – se on pieniä asioita täynnä, se on reagointia tilanteisiin”. Rehtori koki, että tämänhetkiseen turvallisuussuunnitelmaan ja riskienarviointeihin oli kirjattu vain ne suurimmat vaara- ja uhkatilanteet ja niissä toimiminen. Hänen mielestään koulun arjessa oli paljon sellaisia turvallisuuteen liittyviä uhka- ja vaaratilanteita, joita ei oltu kirjattu suunnitelmiin.

Toisen ja kolmannen koulun kriisisuunnitelmien sisällöt olivat samanlaiset. Koulujen pelastussuunnitelmien sisällöistä löytyi kuitenkin eroja. Kolmannen koulun pelastussuunnitelman pääkohtina sisällysluettelossa oli esitetty: kohteen yleistiedot, koulun turvallisuusorganisaatio ja sen tehtävät, suojelumateriaali, poistumissuunnitelma, viranomaisen antama yleinen varoitus, toiminta erilaisissa vaaratilanteissa (riskienkartoitus sekä erilaisia vaaratilanteita ja niiden varalta toimintamalleja), kriisitilanteet ja toimintaohjeet niissä, koulun henkilökunnan koulutussuunnitelma ja perehdyttäminen. Lisäksi liitteinä oli koulun omia toimintaohjeita, pohjapiirustuksia sekä lainsäädäntöä

Tiivistäen.

Koulujen turvallisuussuunnitelmat pelastus- ja kriisisuunnitelmineen täyttivät viranomaisilta saadut vaatimukset. Turvallisuussuunnitelmien vertailemista keskenään hankaloittivat niiden rakenteelliset eroavaisuudet sekä sisällysluetteloissa esitettyjen pääkohtien ja alaotsakkeiden erilaiset sijoittelu- ja muotoilutavat. Esimerkiksi yhden

koulun ”ennakoitavat vaaratilanteet” otsakkeesta löytyi samankaltaiset alaotsakkeet toisen koulun suunnitelman otsakkeesta ”toiminta erilaisissa vaaratilanteissa”

5.2 Kouluturvallisuussuunnitelmien maastouttaminen.

Henkilökunnan perehdyttäminen, koulutus ja vastuualueet.

Rehtoreilta kysyttiin, miten henkilökunta perehdytettiin turvallisuussuunnitelmiin, kenen vastuulla perehdyttäminen oli ja minkälaista turvallisuuteen liittyvää koulutusta he saivat. Lisäksi tiedusteltiin henkilökunnan vastuualueista.

Ensimmäisessä mukana olleessa koulussa oli kaksi nimettyä turvallisuustaavaa, jotka hoitivat perehdyttämisen. Henkilökunnalla oli kansio, joka oli koko henkilökunnan käytettävissä. Jokaisen henkilökuntaan kuuluvan oli luettava koulun turvallisuussuunnitelma läpi ja sen jälkeen kuitattava suorituksensa. Rehtorin mukaan ”tietyst harjoitusten kautta sitte se menee vasta kantapään kautta että jokainen tietää oman tehtävänsä”. Koulun kaikki opettajat oli turvakoulutettu vuonna 2010. Vuonna 2012 koulutukseen osallistuivat ne opettajat, jotka eivät tuolloin 2010 olleet vielä talossa töissä. Lisäksi oppilashuollon henkilöstö oli turvakoulutettu viime keväänä (2012). Vastuualueita löytyi kaikilta henkilökuntaan kuuluvilta. Sen lisäksi, että jokainen opettaja vastasi omasta luokastaan, oli koululla nimetyt opettajat kerrosvastaavina ja aluevastaavina.

Toisen mukana olleen koulun rehtorin mukaan henkilökunnalla oli käytettävissä oma kappaleensa pelastussuunnitelmasta ja jokaisen oli tullut tutustua koulun turvallisuuskansioon. Uusien työntekijöiden tuli käydä koulun perehdytyskansio läpi. Kansiossa oli kohta, jossa kehoitettiin tutustumaan turvallisuussuunnitelmaan. Rehtorin mukaan hän, turvallisuustaavana, antoi yleensä suunnitelman käteen, kehoitti tutustumaan siihen, ja sen jälkeen hän kävi työntekijän kanssa yhdessä evakuointireitit läpi.

Koulussa pyrittiin järjestämään henkilökunnalle turvallisuuteen liittyvää koulutusta kerran vuodessa. Koulutuksen aihe valikoitui sen mukaan, mikä katsottiin ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi. Esimerkkinä rehtori mainitsi kahtena edellisvuotena henkilökuntansa saaneen ensiapu- ja alkusammutuskoulutusta. Lisäksi henkilökunta oli turvallisuuskoulutettu. Vastuualueinaan jokainen opettaja katsoi ensisijaisesti omia oppilaitaan. Lisäksi joidenkin luokkien opettajien kuului varmistaa koko käytävän tyhje-

neminen evakuointitilanteessa ja ilmoittaa sen toteutumisesta rehtorille tai pelastustoimenjohtajalle.

Kolmannen mukana olleen koulun rehtori toimi myös koulunsa turvallisuusvastaavana ja otti ajoittain opettajainkokouksissa joitain turvallisuuteen liittyviä asioita esille. Turvallisuuskansiolla oli oma paikkansa opettajainhuoneessa, josta sen tarvittaessa sai luettavakseen. Rehtori pyrki vuosittain kouluttamaan henkilökuntaansa antamalla yhteistyötahon opastamana ja avustamana esimerkiksi hätäensiapu- ja alkusammutuskoulutusta. Tiedossa oli myös koulun henkilökunnan osallistuminen perusensiapukoulutukseen sekä turvallisuuskoulutukseen niille, joilta se oli suorittamatta. Koulussa oli nimetyt aluevastaavat, joiden tehtävänä hälytystilanteessa oli tarkistaa hälytyksen perille meno, varmistaa evakuointitilanteessa vastuualueensa tyhjeneminen ja ilmoittaa kun kaikki on kunnossa.

Tiivistäen.

Koulujen henkilökunnalla oli mahdollisuus perehtyä suunnitelmiin ja uusilta työntekijöiltä vaadittiin sen läpikäymistä. Vastuu turvallisuussuunnitelmiin perehdyttämisestä ja niiden päivittämisestä oli turvallisuusjohtajilla eli rehtoreilla tai turvallisuusvastaviksi nimetyillä henkilöillä. Kaikkien tutkimuksessa mukana olevien koulujen opettajat ja osa koulujen muusta henkilökunnasta oli turvakoulutettu. Lisäksi koko koulujen henkilökunnille pyrittiin järjestämään vuosittain turvallisuuteen liittyvää koulutusta. Jokaisessa haastattelussa koulussa opettajat vastasivat omista oppilaistaan ja sen lisäksi kouluissa oli osalla opettajista vastuualueet. Kerros- tai käytävävastaavat tarkistivat hälytyksen perillemenon ja poistuivat viimeisenä vastuualueeltaan tarkistettuaan ettei ketään ollut jäänyt luokkiin. Tämän jälkeen he ilmoittavat rehtorille, ettei heidän vastuualueelleen jäänyt ketään.

Turvallisuussuunnitelmien valvonta, testaus ja päivitys.

Rehtoreilta kysyttiin, miten turvallisuussuunnitelmia ja niissä mainittuja toimintoja valvottiin, harjoiteltiin ja päivitettiin. Ensimmäisen rehtorin mukaan turvallisuussuunnitelman valvonta oli turvallisuusjohtajan vastuulla ja lisäksi palotarkastusten yhteydessä oli heidän koulun turvallisuussuunnitelma käyty kokonaan läpi. Rehtorin mukaan koulujen turvallisuussuunnitelmat oli lähetetty ainakin kahtena vuotena silloiselle opetustoimenjohtajalle tarkistettavaksi. Nyt tarkistuksia ei ole ollut. Hän ymmärsi

hyvin tämänkaltaisten koulujen turvallisuuteen liittyvien tutkimusten arvon. Rehtorin mielestä oli myös opetustoimen edun mukaista, että koulujen turvallisuusasiat olisivat kunnossa. Koulussa ei oltu harjoiteltu oppilaiden kanssa ulkopuolisen uhkan varalta. Rehtorin mukaan *”se on lasten kans vähä kakspiippunen juttu aina. Et siel saattaa jotkuu suurin piirtein sitte ruveta näkee painajaisii siitä, mut kyl se on aikuisten kanssa on se asia keskusteltu”*.

Koulussa oli tallentavat kamerat käytössä, mutta käytännön sanelemana ovia ei voitu pitää lukossa tuntien aikana, kuten jo monissa remontoituissa kouluissa pidettiin. Rehtori hoiti turvallisuussuunnitelmien päivittämisen. Hän kävi suunnitelmat vuosittain läpi ennen lukuvuoden alkua ja tarpeen tullen useamminkin. Lisäksi työsuojelu edellytti sähköisen 4ks-riskienhallintajärjestelmän käyttöönottoa ja ylläpitoa.

Toisen rehtorin mukaan turvallisuussuunnitelmien valvonta oli jokapäiväistä ja se oli turvallisuusjohtajan eli hänen vastuulla. Koulussa käytiin vuosittain paloviranomaisten kanssa poistumisharjoitus läpi, jossa harjoiteltiin koulun tyhjentämistä palo- tai myrkyhkan varalta. Sen lisäksi kerran oli harjoiteltu tilannetta, jossa ulkopuolinen uhka oli jo päässyt koulun tiloihin. Rehtorin mukaan koulurakennuksessa oli kaksi turvallisuusvastaavaa, jotka vastasivat turvallisuussuunnitelman päivitysten tekstin tuottamisesta ja laadinnasta. Turvallisuusjohtaja eli rehtori ja hänen varamiehensä kävivät tekstit läpi, minkä jälkeen asia käsiteltiin seuraavassa opettajainkokouksessa. Rehtorin mukaan koulun turvallisuussuunnitelma päivitettiin opettajainkokouksessa, ei vuosittain, mutta aina kun koulussa oli tehty joku turvallisuutta lisännyt toimenpide esimerkiksi sähkölukot ulko-oviin.

Rehtorin mielestä koulun turvallisuussuunnitelma oli sellainen asiakirja, ettei koululla ollut mahdollisuutta suunnitelmia päivitettäessä ottaa huoltajien ohjeita huomioon, huoltajien mielipidettä väheksymättä, ja alkaa toteuttaa niitä. Rehtorin mukaan kouluilla ei ollut mahdollisuutta suojautua piikkilanka-aidoin ja sähköovin kaikkiin uhiin, vaan koulu turvasi toimintansa viranomaisilta saatujen ohjeiden perusteella ja siten *”toivotaan että tää on turvallinen koulu kaikille”*. Turvallisuussuunnitelmia päivitettäessä koulun tukipalvelut, muun muassa seurakunnan ja tukikeskuksen edustajat, olivat olleet mukana keskustelemassa ja miettimässä kriisin jälkeisten asioiden hoitoa.

Kolmannen rehtorin mukaan valvonta oli hänen vastuulla ja sitä pyrittiin pitämään jatkuvasti yllä. Hän päivitti turvallisuussuunnitelmat vähintään kerran vuodessa, käy-

tännössä kaksi kertaa lukuvuoden aikana ja aina jos tuli uutta päivitettävää. Koulussa oli pyrkimys evakuointiharjoitusten pitämiseen kerran vuodessa. Haastatellun rehtorin mukaan oppilaiden ikä vaikutti siihen, minkälaisia harjoituksia kouluissa voitiin järjestää. Evakuointiharjoitukset voitiin tehdä yhdessä koulun oppilaiden kanssa. Rehtorin mielestä oli hyvin tarkkaan mietittävä tarkoituksenmukaisuutta harjoituksia suunniteltaessa. Pienille lapsille saattoi olla yllättävän traumaattista kokea jo pelkkä ”pimeästi tehty” poistumisharjoitus, jossa hälytys tuli koululaisille yllättäen. Rehtori tiesi tapauksia, joissa harjoituksiin oli otettu mukaan valoja ja savuja todentunnun lisäämiseksi *”ja lopputulos on ollu kamala järkytys ja kaaos ja traumat kaikil et siit ei o mitää hyötyä”*.

Tiivistäen.

Kouluissa rehtori vastasi turvallisuussuunnitelmissa mainittujen toimintojen valvonnasta. Paloturvallisuustarkastaja tarkisti vuosittain turvallisuussuunnitelmasta ainakin pelastussuunnitelman. Tällä hetkellä opetustoimi ei vaatinut koko turvallisuussuunnitelmien vuosittaista tarkistamista.

Kouluissa järjestettiin vuosittain pelastusviranomaisten vaatimat poistumisharjoitukset, joissa harjoiteltiin suunnitelmien toimivuutta. Koko turvallisuussuunnitelmaa oli rehtoreiden mukaan mahdotonta testata käytännössä. Rajoittavimpana syynä pidettiin oppilaiden ikää, joka esti todentuntuisten harjoitusten pitämisen varsinkin alakoulussa.

Suunnitelmien realistisuus.

Rehtoreilta kysyttiin kuinka realistisina he pitivät omia turvallisuussuunnitelmiaan. Haastateltavilta haluttiin kuulla heidän mielepiteitään siitä, oliko turvallisuussuunnitelmissa mahdollisesti sellaisia kohtia, joita ei kuitenkaan ollut mahdollisuus oikeasti toteuttaa.

Yksi haastateltavana ollut rehtori toivoi heidän koulun suunnitelmien olevan realistisia ja sitä, ettei onneksi kaikkea ole tarvinnut kokea käytännössä. Alakoulussa jo pelkästään poistumisharjoitus oli *”muutaman itkun paikka pienille kun ei ne sitä heti ymmärrä mistä on kysymys, mutta kyl se pitää joka vuos tehdä”*.

Toisen rehtorin mielestä nykyisessä turvallisuussuunnitelmassa esitetyt toimintamallit uhkatilanteiden varalta olivat realistisia, jonka todisti vuosittain harjoiteltava poistumisharjoitus. Rehtori kertoi aiemman suunnitelman sisältäneen kohdan, jossa ohjeistettiin suojaamaan kellarikerros hiekkasäkein ydinonnettomuuden sattuessa. Rehtorin mukaan mitään säkkejä eikä hiekkaa ollut silloin eikä nyt käytettävissä, mutta korosti, ettei myöskään sellaisesta ollut mainintaa nykyisessä suunnitelmassa.

Kolmannen rehtorin mukaan turvallisuussuunnitelman realistinen toimivuus perustui siihen, että koulun opettajilla oli turvallisuussuunnitelma käytössä, johon heidän tuli itsenäisesti tutustua. Esimerkkinä rehtori kuitenkin mainitsi ulkopuolisen henkilön tunkeutumisen koulun tiloihin – ”pystyyks semmosee ihminen ikinä valmistautumaan millää tavalla” vaikka asioita olisi käyty läpi koulutuksissa ammattilaisten kanssa.

Tiivistäen.

Rehtorit pitivät realistisina turvallisuussuunnitelmiaan ja niissä mainittuja toimintaohjeita. Haastatteluissa nousi esiin kuitenkin kysymys, miten sitten kuitenkin toimitaan kun tilanne on oikea eikä harjoitus.

Turvallisuuskeskustelut.

Rehtoreilta tiedusteltiin, miten heidän koulussaan ylläpidettiin keskustelua turvallisuudesta ja turvallisuussuunnitelmasta. Lisäksi kysyttiin sitä, kuinka paljon keskustelua turvallisuussuunnitelmista oli muiden koulujen rehtoreiden kanssa.

Ensimmäisen rehtorin mukaan heidän koulussaan keskusteltiin turvallisuussuunnitelmista muun muassa opettajainkokouksissa aina tarvittaessa. Esimerkiksi lähestyvien palotarkastusten takia oli kerrattu vastuualueet ynnä muut sellaiset. Koulussa kokoon-tui joka toinen viikko moniammatillinen tiimi. Rehtori kuvasi sitä hyväksi paikaksi keskustella myös koulun turvallisuuteen liittyvistä asioista. Asiantuntijuutta ja mieli-pidettä koulunkäynnin arkeen liittyvistä asioista tuli monelta eri taholta ja ammatti-kuntien edustajilta – jokaisella oli puheenvuoro omasta näkökulmastaan ja omalta toimialueeltaan. Rehtorin mukaan keskustelua turvallisuussuunnitelmista rehtoreiden kesken oli tänä päivänä loppujen lopuksi aika vähän. Silloin, kun turvallisuussuun-nitelma-asia oli ajankohtainen oli keskusteluakin enemmän. Nyt kokouksissa turvalli-suuteen liittyviä asioita nosti esille silloin tällöin lähinnä työsuojeluvaltuutettu.

Toisen rehtorin mukaan opettajien kanssa käytiin läpi ne asiat, jotka on priorisoitu tärkeimmiksi asioiksi, eli evakuointireitit. Vuosittain pidettävissä henkilökuntakoulutuksissa sekä koko koulun poistumisharjoituksissa saatiin otettua turvallisuuteen liittyvät asiat paremmin esille. Hänen mielestään perusarjessa koettiin ehkä vielä elävämme aika lintukodossa eivätkä ihmiset olleet motivoituneet turvallisuuteen liittyviin asioihin niin kovasti kuin pitäisi. Jatkovaa keskustelua ei ollut millään tasolla.

Kolmannen rehtorin mukaan turvallisuussuunnitelmista keskusteleminen muiden koulujen rehtoreiden kanssa tapahtui niiden ala- ja yläkoulun rehtoreiden kesken, joiden oppilaat siirtyivät koulusta toiseen. Tarkoituksena oli pitää mahdollisimman samaa linjaa, jotta lapsille opetetut turvallisuusajatuksat jatkuisivat myös siirryttäessä yläkouluun – tiedetään miten toimitaan. Rehtorin mielestä ainakaan hän ei oman johtajakautensa aikana ollut yhdessäkään palaverissa, jossa olisivat olleet koulujen rehtorit ja opetuspäälliköt keskustelemassa koulujen turvallisuudesta ja turvallisuussuunnitelmista.

Tiivistäen.

Koulujen kesken tapahtuva turvallisuuskeskustelu on vähäistä. Koulujen sisälläkin asiat otetaan paremmin esille juuri harjoitusten alla. Jatkovaa keskustelua ei ole millään tasolla. Haastatteluissa nousi esille, se etteivät rehtorit yhdessä koulutoimen kanssa olleet pohtineet turvallisuussuunnitelmia ja niiden sisältöjä. Perusarjaksi koettiin turvalliseksi, jonka takia ihmiset eivät motivoituneet turvallisuuteen liittyviin asioihin kunnolla.

5.3 Koulujen arjen turvallisuuden seuranta ja arviointi

Varautuminen ja viestintä.

Rehtoreilta tiedusteltiin, miten heidän koulussaan oli varauduttu erilaisten ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisyyn, havainnointiin ja hoitamiseen. Lisäksi rehtoreilta, jotka vastasivat koulujen viestinnästä, tiedusteltiin sitä, miten he saivat tiedon koulussa mahdollisesti esiintulevista turvallisuusongelmista tai -puutteista.

Ensimmäisen koulun rehtori kertoi varautumisen olevan koulutusta ja kouluttautumista. Heillä oli muun muassa opiskeltu erilaisten ihmisten kohtaamista. Rehtorin mukaan

liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES oli tutkinut heidän koulunsa 60 oppilaan kouluturvallisuuden tunnetta kahden vuoden ajan. Rehtorin mukaan oppilaat kokivat turvallisuutensa koulussa keskiarvolla 4,5 asteikolla 1 - 5. Koulussa pyrittiin puhumaan avoimesti asioista oppilaiden kanssa. Paniikin ja turhan mietinnän syntymistä pyrittiin kuitenkin välttämään. Rehtorin mielestä myös koulun henkilökunta pystyi omalla käyttäytymisellään vaikuttamaan paljon koululaisten turvallisuuden tunteeseen.

Viestinnässä pyrittiin rehtorin mukaan siihen, että tieto kulkee koulussa suusanallisesti eteenpäin. Rehtori toivoi, että kouluyhteisössä puhuttaisiin asioista suoraan keskustelemalla eikä minkään palaute- tai ongelmalaatikoiden kautta. Tiedot tulivat pääasiassa opettajien kautta suoraan rehtorille. Oppilaat yleensä kertoivat opettajalle tai muulle aikuiselle ihmiselle, joka välitti tiedon rehtorille. Koulun sisällä asioista tiedotettiin keskusradion välityksellä, mutta jos jonkin asian koettiin olevan suurempi, tiedotettiin siitä koko kouluyhteisölle salissa. Lisäksi kyseisenlaisissa tapauksissa oli tiedote lähtenyt myös huoltajille. Rehtori mainitsi heidän päivittävän yhteystietonsa turvallisuussuunnitelman läpikäynnin yhteydessä vuosittain. Kriisisuunnitelmassa mainitut puhelinnumerot ja eri yhteistyötahojen yhteystiedot tarkistettiin mahdollisen kriisitilanteen varalta.

Toisen koulun rehtorin mukaan tietoa tuli kouluyhteisön jäseniltä, oppilaiden vanhemmilta suoraan sekä opettajilta, joita oli informoitu vanhempien tai oppilaiden taholta. Rehtori kertoi koulun oppilaskunnalla olevan laatikko, johon lapset pystyivät kirjoittamaan aloitteita. Laatikkoa ei oltu nimetty varsinaisesti turvallisuuteen, mutta lapsilla oli myös mahdollisuus ilmoittaa asioista sitä kautta. Koulun rehtori lähetti keran kuukaudessa kuukausitiedotteen koteihin. Vanhemmilta saadun palautteen perusteella tässä oli rehtorin mukaan onnistuttu hyvin. Lisäksi opettajat tiedottivat omien oppilaittensa vanhempia luokan pienistä asioista.

Kolmannen koulun rehtori kertoi kaiken toiminnan lähteneen siitä, että taattiin oppilaille turvallinen oppimisympäristö. Oppilasryhmiä muodostettaessa, oppitunteja pidettäessä, välitunneilla, koulun alueen liikennöinnissä ynnä muussa sellaisessa otettiin oppilaiden turvallisuus ykkösprioriteettinä huomioon. Rehtorin mukaan pienet lapset kertoivat opettajalle hyvin herkästi, jos havaitsivat jotain, joka jäi heitä askarruttamaan. Lapsilla oli rehtorin mukaan kertomisen tarve varsinkin, jos se ei koskettanut

heitä itseään. Viimeistään kaverit kertoivat suoraan opettajalle. Lapset kokivat usein asiat isompina kuin ne oikeasti olivat ja näin pienetkin asiat tulivat herkästi esille.

Rehtorin mukaan koulut myös tiedottivat toisiaan herkästi, jos esimerkiksi oli havaittu epäilyttävän auton pyörivän koulun nurkilla. Kun jokin asia tuli ilmi, ilmoitti rehtori siitä tarvittaessa omalle esimiehelleen koulutoimeen, poliisille ja muiden koulujen rehtoreille.

Tiivistäen.

Koulun arjen turvallisuuden seurannan ja arvioinnin rehtorit kokivat hyväksi. Rehtorit kannustivat kouluyhteisön jäseniä avoimeen ajatusten vaihtoon. Turvallisuus koettiin yhtenä tukipilarina koulujen arjessa. Kaiken toiminnan perustana pidettiin lähtökohteisesti sitä, että kouluyhteisön turvallisuus pystyttiin takaamaan kaikissa olosuhteissa. Rehtoreiden mielestä koulujen turvallisuusongelmat tulevat rehtorien tietoisuuteen pääasiassa opettajien välityksellä. Oppilaat puutteita tai turvallisuusongelmia havaitessaan kertoivat siitä opettajille, jotka veivät asian eteenpäin rehtorille. Lapset kokivat asiat suurempina, joten rehtoreille välittyi usein tieto pienemmistäkin asioista. Koulujen rehtorit tiedottivat myös toisiaan mahdollisten ongelmien sattuessa.

Oppilaiden turvallisuuskasvatus.

Rehtoreilta tiedusteltiin, miten kouluissa oppilaat pääsivät turvallisuuteen mukaan ja miten sitä seurattiin. Yhden tutkimuksessa mukana olleen koulun rehtorin mukaan viidesluokkalaisille oli järjestetty ensiapukoulutusta rastipisteinä yhteistyössä terveydenhuollon oppilaitoksen kanssa. Koko koulun oppilaille järjestettiin syksyisin liikennekasvatusta ja tarvittaessa muulloinkin. Koulussa kiinnitettiin oppilaiden huomiota koulumatkojen turvallisuuteen osallistumalla joka syyskuussa liikenneturvallisuusviikkoon, jossa useampana päivänä teemana oli liikenneturvallisuus. Rehtorin mukaan liikenneasioista ja turvallisuudesta puhuttiin paljon, mutta mainintaa siitä ei ollut turvallisuussuunnitelmassa. Koulun turvallisuuteen johdatelleen koulupoliisitoiminnan rehtori kertoi olleen vielä pari vuotta sitten hyvää, mutta nyt se oli määrärahojen hii- puessa vähentynyt. Koulupoliisin hän kertoi kuitenkin olevan kouluun yhteydessä jol- lain tasolla vuosittain.

Koulussa toimi myös aktiivinen oppilaskunnan hallitus, jossa nuoret pääsivät osallistumaan yhteisten sääntöjen luomiseen. Oppilaskunta kokoontui kerran viikossa välitunnin ajan ja heillä oli muun muassa kerran kuukaudessa naulakkotarkastus, jossa he kiersivät koulun käytävät ja arvioivat numeroin 4 - 10 käytävien järjestyksen. Oppilaat kirjasivat muutaman asian ylös välituntikokouksistaan ja heillä oli mappi johon ne arkistoitiin.

Toisen koulun rehtorin mukaan heillä järjestettiin kerran vuodessa Nou Hätä! -informaatiotilaisuus, jossa kaikilla kasiluokkalaisilla oli mahdollisuus muodostaa kolmen hengen ryhmiä ja osallistua taitotesteihin. Kuntien koulut kisailivat keskenään ja voittajajoukkueet jatkoivat läänikohtaisiin ja sieltä valtakunnalliseen kilpailuun. Pelastusviranomaiset valitsivat jatkoon pääsevät joukkueet. Koulussa myös järjestettiin joka vuosi mopoilijoille oppitunnit liikenneturvallisuudesta ja seiskaluokkalaisille liikenneturvallisuudesta yleensä. Rehtorin mukaan tällä hetkellä koululla oli nimetty koulupoliisi ja koki sen olemassaolon hyväksi. KiVa Koulu -ohjelmaan liittyviin kysymyksiin oppilaat vastasivat joka toukokuu, ja koulu sai elokuussa palautteen siitä, ja näin sitä pystyttiin seuraamaan.

Kolmannen koulun rehtorin mukaan koulupoliisi kävi vuosittain puhumassa oppilaille koulumatkaturvallisuudesta ja riskitekijöistä. Koulussa kiusaamisen vastaiseen toimintaan liittyen pidettiin oppilaille oppitunteja. Rehtorin mukaan oppilaat miettivät yllättävän paljon asioita, mutta asiat olivat arkisia pienemmän mittakaavan asioita eikä esimerkiksi kouluun aseiden kanssa tunkeutumista. Rehtorin mielestä isojen oppilaiden kanssa pystyi puhumaan asioista aivan eri tavalla kuin koulun pienempien oppilaiden kanssa. Isompien oppitunteihin oli sisällytetty turvallisuuteen liittyviä esimerkiksi ensiapuasioita.

Rehtorin mukaan kouluissa toimineen KiVa Koulu -ohjelman toiminta perustui siihen, että asiat kirjattiin ylös, kun jotain kiusaamiseen liittyvää tuli ilmi. Havainnut henkilö arvioi tilanteen mukaan, johtiko asia eteenpäin vai ei. Tarvittaessa keskusteluja käytiin niin kiusaajan kuin kiusatunkin kesken, ja joissain tapauksissa myös huoltajat olivat keskusteluissa mukana. Materiaali antoi selkeät ja systemaattiset ohjeet kiusaamistapausten hoitoon. Rehtorin mukaan sillä oli ollut hyvä vaikutus ainakin sellaisissa kouluissa jossa koulukiusaaminen oli ollut yleistä. Rehtorin mukaan heidän koulussaan oli

kokeneita opettajia ja jo pelkällä kokemuksella sekä maalaisjärjen käytöllä päästiin pitkälle.

Tiivistäen.

Koulujen oppilaat pääsivät turvallisuuden käsitteeseen mukaan erilaisin kouluissa järjestettävien harjoitusten, oppituntien ja teemapäivien avulla. Haastatteluissa nousi esiin se, kuinka paljon loppujen lopuksi lapset ajattelevat pieniä turvallisuuteen liittyviä asioita.

Kaikissa kouluissa oli nimetty koulupoliisi, jonka toiminnan rehtorit kokivat hyväksi. Rehtoreiden mielestä oli valitettavaa, että poliisien resurssien kiristyminen näkyi myös arvokkaana pidetyn koulupoliisitoiminnan vähentymisenä.

Oppilaiden turvallisuus.

Rehtoreilta tiedusteltiin miten turvallisuussuunnitelmissa oli huomioitu oppilaiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Lisäksi kysyttiin, miten heidän koulussaan seurattiin ja ylläpidettiin oppilaiden psyykkistä, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta.

Suunnitelmassa oli ensimmäisen rehtorin mukaan huomioitu oppilaiden suojaaminen väkivallalta siten, että oli kaksi vaihtoehtoa riippuen tapauksesta: Joko jäätin luokkiin tai lähdettiin luokista pois. Turvallisuussuunnitelmassa olivat myös päihteiden käyttöön ja kiusaamiseen liittyvät toimintamallit. Rehtorin mukaan oppilaiden turvallisuudesta keskusteltiin, sitä seurattiin ja puitiin koko ajan sekä viikottain sitä käsiteltiin oppilasryhmässä. Käsiteltävät nimet ja asiat tulivat oppilashuollolle rehtorilta, opettajilta, oppilailta ja huoltajilta. Oppilaiden välisissä ongelmatilanteissa kokeiltiin vertaissovittelu-toimintaa viisi vuotta sitten, joka kuitenkin rehtorin mukaan ”jostain ihme syystä hyyty”.

Toisen rehtorin mukaan se, mitä turvallisuussuunnitelmassa ei ollut suoraan koulu-kiusaamisiin liittyen mainittu, löytyi koulun käyttämästä KiVa Koulu-ohjelmasta. Rehtorin mukaan opettaja seurasi omaa luokkaansa koko ajan, koska hän oli oppilaidensa kanssa suurimman osan päivästä. Rehtorin mukaan tänä päivänä onneksi vanhemmat kantoivat lapsistaan huolta ja ilmoittivat herkästi, jos kotona oli tapahtu-

nut jotain esimerkiksi avioero, sairaus tai muuta sellaista. Koulu informoi tällöin kaikkia lapsen kanssa koulussa toimivia ottamaan tilanne opetuksessa ja muussa toiminnassa huomioon. Rehtorin mielestä luokanopettajamallissa verrattuna niinsanottuun luokattomaan malliin oli parempaa juuri se, että opettajat olivat paremmin tietoisia oppilaistaan ja oppivat paremmin tuntemaan omat oppilaansa. Opettajat huomasivat heti, jos jokin asia painoi oppilaan mieltä.

Koulussa kokoontui vähintään kerran kuukaudessa moniammatillinen oppilashuolto-ryhmä, joka koostui rehtorista, erityisopettajasta, kuraattorista, koulupsykologista ja terveydenhoitajasta. Työryhmän toiminnassa rehtorin mukaan korostui oppilaiden henkisen, sosiaalisen ja fyysisen hyvinvoinnin seuranta. Tarvittaessa käytettävissä olivat tukiverkot, joiden tukea myös tarjottiin oppilaille ja vanhemmille. Rehtori myös mainitsi erittäin hyväksi asiaksi sen, kuinka lakimuutosten jälkeen heillä oli velvollisuus keskustella keskenään asioista eikä enää ollut salaseuroja eri ammattikuntien kesken. Koulukuraattorin toimea rehtori kuvasi tärkeäksi. Aikaisemmin ehkä negatiiviselta ammattinimikkeeltä kuulostaneen koulukuraattorin rooli oli tänä päivän tärkeässä asemassa. Lapset ymmärsivät tänä päivänä kuraattorin auttajana jos joku asia painaa. Rehtorin mukaan joskus lapsilla oli asioita, joita he kertoivat mielummin kuraattorille kuin omalle opettajalle tai vanhemmilleen.

Oppilaiden välisissä konfliktitilanteissa toiminta oli heillä opettajajohtoista ja vertaissovittelun tapaisen toiminnan tapahtuvan aikuisen johdolla. KiVa Koulu -ohjelma antoi opettajille aiheeseen liittyvien oppituntien pitämiseen tarvittavan materiaalin. Heillä oli rehtorin mukaan koulussa pidetty aiheeseen liittyviä teemapäiviä. Koko alakoulun aikana oli tietty määrä oppitunteja, jossa käsiteltiin konfliktienratkaisutaitoja.

Kolmannen rehtorin mukaan turvallisuuskansioista löytyi kriisisuunnitelmasta ohjeet muun muassa väkivallan uhkasta, kiristyksestä, pahoinpitelystä ja seksuaalisesta häirinnästä. Näistä lastensuojelulakikin velvoitti tekemään ilmoitukset. Lisäksi kansioon oli kerätty toimintaohjeet oppilaan, oppilaan vanhemman ja lähiomaisen kuoleman varalta, miten tarvittaessa toimittiin ja informoitiin kouluyhteisöä.

Rehtorin mukaan KiVa Koulu-ohjelmasta saatu malli oli yksi osa oppilaiden turvallisuuden seurannassa, ylläpidossa ja oppilaiden välisissä sovittelutilanteissa. Lisäksi hän mainitsi tärkeäksi osaksi koulun terveydenhuollon. Lakisääteisillä ykkös- ja viidesluokkalaisten tarkastuksissa terveydenhoitaja ja lääkäri tapasivat kyseisten luokkien

oppilaat. Koulussa kokoontui moniammatillinen oppilashuolto vähintään kerran kuu-
kaudessa ja pienemmällä kokoonpanolla useamminkin. Rehtori kuvaili oppilashuollon
työtä todella tehokkaaksi, laadukkaaksi, aikaa ja voimia vieväksi ja että tapauksia tuli
tänä päivän todella paljon.

Tiivistäen.

Kaikissa kouluissa oli käytössä KiVa Koulu -ohjelma, joka antoi keinoja muun muas-
sa oppilaiden turvallisuuden seurannassa ja ylläpidossa. Koulun henkilökunnan fyysi-
sen ja psyykkisen turvallisuuden hoidosta vastasi rehtori ja työsuojelu. Oppilaiden
turvallisuudesta on suunnitelmissa erilaisia ohjeita ja toimintamalleja. Lisäksi seuran-
nassa ja ylläpidossa olivat vahvasti mukana kouluissa toimivat oppilashuoltoryhmät,
joiden toimintaa rehtorit kuvasivat laaja-alaisiksi, moniammatillisiksi ryhmiksi. Tut-
kimuksessa mukana olevien koulujen rehtoreiden mukaan niin sanottua oppilaslähtöis-
tä vertaissovittelukäytäntöä ei ollut käytössä, vaan KiVa Koulu -hanke tarjosi heille
tarvittavan käytännön ristiriitatilanteissa.

Henkilökunnan turvallisuus.

Rehtoreilta kysyttiin henkilökunnan fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta ja siitä,
mitä erilaisia keinoja koulun henkilökunnalla oli tuoda asioita esille ja minkälaisia
mahdollisuuksia niihin oli puuttua. Lisäksi tiedusteltiin sitä, miten kouluissa seurattiin
ja mahdollisesti lisättiin henkilökunnan voimavaroja

Ensimmäisen koulun rehtori kertoi hänen olevan aina tavoitettavissa, ovensa olevan
aina auki ja henkilökuntansa olevan aina tervetullut hänen luokseen ja kertomaan jos
joku asia painoi. Rehtorin mukaan hänellä oli vastuu siitä, että koulussa turvallisuus
säilyi. Kaikilla oli mahdollisuus tulla kuulluksi ja heidän turvallisuuteen liittyviä aja-
tuksia ja mietteitä otettiin huomioon. Lisäksi rehtori, esimiesasemassa olevana, toimi
tarvittaessa keskusteluapuna opettajien välisissä sekä oppilaan ja opettajan välisissä
ongelmatapauksissa. Henkilökunnan voimavaroja rehtori kertoi seuraavansa käymällä
kehityskeskusteluja joka vuosi opettajakunnan jokaisen jäsenen kanssa. 45 minuutin
mittaisissa kahdenkeskisissä keskusteluissa käytiin etukäteen sovittuja asioita läpi.

Toisen koulun rehtorin mukaan hänellä oli esimiehenä aina ensimmäinen vastuu val-
voa ja puuttua asioihin. Rehtori oli koettanut saada pidettyä koululla ilmapiiriä, ”että

kissat nostetaan pöydälle oli sit mitä oli”. Turvallisuuteen liittyvissä asioissa rehtori kertoi henkilökuntansa reagoivan ja informoivan hyvin herkästi puutteita havaiteksaan. Koulussa pyrittiin aina ensin puuttumaan asioihin oman työyhteisön kesken. Jos huomattiin, että lukkoja ei saatu auki, otettiin avuksi ulkopuolinen ihminen työturvallisuuden puolelta. Hänen mielestään joitain asioita oli ulkopuolisen helpompi katsella ja löytää ratkaisumalleja tilanteisiin. Monesti asiat rehtorin mukaan johtuivat molemminpuolisista väärinkäsityksistä. Rehtorin mukaan opettajat olivat hyvin valveutuneita ja ottavan yhteyttä neuvoa kysyäkseen, jos jokin asia heitä vaivasi. Rehtorin mukaan hän oli myös kannustanut alaisiaan ottamaan yhteyttä ensisijaisesti työsuojeluun, jos he kokivat, ettei koulusta saatava tuki ollut riittävä tai asia oli sellainen ettei keskustelua voinut käydä oman työyhteisön kesken.

Kolmannen koulun rehtorin mukaan heillä oli olemassa henkilökunnalle turvallisuuteen liittyen lomake esimerkiksi työtapaturmien varalta. Raportointilomake täytettiin tarvittaessa ja epäkohtia korjailtiin heti, jos niitä havaittiin. Rehtorin mukaan hän kävi joka vuosi koulunkäynnin ohjaajien, opettajien ja koulusihteerin kanssa kehityskeskustelut. Kehityskeskusteluja rehtori piti hyvänä foorumina esimerkiksi työpaikkakiusaamistapausten esiintuomiselle. Rehtorin mukaan opettajat olivat tänä päivänä hyvin valveutuneita ja ottivat herkästi yhteyttä työsuojeluun, jos kokivat, ettei asiasta voinut keskustella rehtorin tai lähiesimiehen kanssa. Työsuojelu tuli apuun rehtorin mukaan tosi tehokkaasti.

Psykkiseen turvallisuuteenkin oli rehtorin mukaan jouduttu koulussa puuttumaan. Koulussa se oli ilmennyt muun muassa epäasiallisena kohteluna ja työpaikkakiusaamisena. Rehtori koki, että tänä päivänä tällaisiin asioihin oli hyvät mahdollisuudet puuttua. Alue oli hänen mielestään hyvin tärkeä eikä sille saanut ummistaa silmiä, vaikkei sitä ratkaisemaan lähtiessä oltaisiakaan mukavuusalueilla. Apua hän kertoi saaneensa kiitettävästi työsuojelulta, luottamusmieheltä ja omalta esimieheltään.

Tiivistäen.

Kaikissa kouluissa järjestettiin henkilökunnalle kehityskeskustelut kerran vuodessa. Asioita pyrittiin selvittämään oman porukan voimin ja tarvittaessa apua saatiin työterveyshuollon puolelta. Rehtorit, esimiesasemassa olevina, arvostivat molemminpuolista avoimuutta ja sitä, että asiat nostettiin tuoreina esille. Rehtoreiden mukaan tänä päi-

vänä henkilökunta oli valveutunutta ja ottavan herkästi yhteyttä työterveyshuoltoon asioiden ratkaisemiseksi.

Toimintaympäristön turvallisuus.

Rehtoreilta tiedusteltiin miten heillä kiinnitettiin huomiota koulun toimintaympäristön turvallisuuteen. Ensimmäisen rehtorin mielestä heidän koulunsa sijainti oli turvallisempi kuin monen muun koulun. Turvallisuutta oli parannettu sääntöjä laatimalla, tiedostamalla mahdolliset vaarapaikat ja tiedottamalla niistä oppilaille ja vanhemmille. Koulun rajojen sisällä turvallisuutta pyrittiin koko ajan parantamaan. Esimerkkinä rehtori mainitsi pihaliikenteen rajoittamisen ja ohjailemisen mahdollisimman paljon sellaiseksi, että ajoneuvot ja oppilaat eivät olisi samaan aikaan koulun pihalla. Talvisin huomioitavia asioita olivat muun muassa lumenluonnit ja katoille kertyneet jääpuikot. Valaistukseen ja sen riittävyys oli kiinnitetty myös jatkuvasti huomiota. Rehtorin mielestä uusissa tai peruskorjattavissa kouluissa pystyttiin jo rakennusvaiheessa suunnittelemaan oppilaille turvallinen toimintaympäristö. Vanhemmissa kouluissa, jotka eivät vastanneet tämän päivän koulunkäynnin haasteita, jouduttiin rehtorin mukaan tekemään aika paljon kompromisseja.

Toisen rehtorin mukaan koulun turvallisuutta oli pyritty parantamaan oppilaille annettavalla asennekasvatuksella ja sillä että oppilaita opastettiin kädestä pitäen kulkemaan turvallisesti liikenteen seassa. Esimerkkinä hän mainitsi Liikkuva Koulu-projektiin liittyneet koulun polkupyörät, joilla oppilaat yhdessä opettajan kanssa kulkivat oppitunneille koulun ulkopuolelle. Jos oppitunteja järjestettiin koulurakennuksen ulkopuolella, veivät opettajat aina lukuvuoden alussa seiskaluokkalaiset ryhmänä turvallisinta reittiä pitkin opetuspaikoille. Näin estettiin se, ettei oppilas, joka ei ollut aikaisemmin liikkunut taajamassa, lähtenyt yksin hortoilemaan liikenteen sekaan.

Koulun henkilökunnalla oli kiinteistön isännöitsijän lupa parkkeerata autonsa koulun piha-alueelle. Koulun ympäristön parkkipaikkoja oli rajallinen määrä ja niistä oli pulaa. Talvisin lumikasat pienensivät piha-aluetta, mistä aiheutui ongelmia, kun autoille piti löytää paikat oppilaita häiritsemättä. Viereiseen parkkialueeseen oli lupailtu lisäpaikkoja, mutta rehtori epäili, ettei siitä ollut toivoa vähään aikaan tässä rahatilanteessa.

Kolmannen rehtorin mukaan riskikartoitukseen oli koetettu löytää ne riskikohdat, joita liittyi koulurakennuksiin ja -alueisiin. Rehtorin mukaan jatkuvasti muutettiin asioita, jotta koulun arki olisi turvallisempi oppilaille. Hän kertoi valitettavan usein käyvän niin, että jotain pientä tapahtui, ja vasta sen jälkeen tehtiin ehkäisevä toimenpide. Rehtori oli velvoittanut opettajat ja muun henkilökunnan sanomaan heti, jos oli jotain askarruttavaa. Hänen mielestään oli parempi, että epäilyttävistä asioista sanottiin ennen kuin ”*että sanoo, että mä arvasin että täs käy joskus vielä näin*”. Rehtorin mukaan asiat oli otettava ennakkoon esille ja tehtiin, mitä asialle voidaan. ”*Se on sellasta jatkuvaa prosessia tuntosarvet herkkänä*”.

Tiivistäen.

Koulujen alueellista turvallisuutta parannettiin jatkuvasti. Kouluissa oli laadittu järjestyssäännöt, tiedostettu mahdolliset vaarapaikat ja kehitetty ehkäiseviä toimenpiteitä. Korjauksia turvallisuuteen tehtiin aina, kun puutteita havaittiin. Uusissa kouluissa turvallisuuteen pystyttiin varautumaan jo rakennusvaiheessa, mutta vanhoissa kouluissa turvallisuuteen liittyvät toimenpiteet vaativat paljon kompromisseja.

5.4 Koulujen tulevaisuuden haasteet

Koulujen rehtoreilta tiedusteltiin, mitä he pitivät tulevaisuuden haasteina koulujen turvallisuuteen liittyen sekä mitä turvallisuussuunnitelmissa tulisi tulevaisuudessa heidän mielestään ottaa enemmän huomioon.

Ensimmäisen koulun rehtorin mielestä viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtuneet tapahtumat esim. kouluampumiset olivat olleet koulun turvallisuuteen vaikuttavia isoja asioita. Rehtori uskoi seuraavan kymmenen vuoden tuovan lisää lakimuutoksia ja pykäläiä, joita koulujen tulee ottaa toiminnassaan huomioon. Tässä rehtori näki yhteisen pohjan olemassaolon hyvänä ajatuksena. Lakimuutokset ja siitä seuraavat muutokset turvallisuussuunnitelmiin päivittyisivät automaattisesti kaikissa kouluissa samanaikaisesti. Rehtori kertoi saavansa tänä päivänä aikamoisen määrän sähköpostia ja ”sieltä voi helposti jäädä jotain jonkun viranomaisen joku kirje lukematta viimeiseen lauseeseen asti”. Päivitykset toisivat rehtoreille tiedot muutoksista ja vaadittavista toimenpiteistä. Hänen mielestään tällä hetkellä rehtorit painivat amatööreinä aikamoisten lakiviidakkojen keskellä. Erittäin tärkeänä hän näki erilaisten kriisien mahdollisuuksien päivittämisen.

Toisen koulun rehtori piti ehdottomasti hyvänä esimerkkinä naapurikunnan mallia, jossa sen kouluilla oli olemassa yhteinen pohja, jota jokainen oppilaitos täytti koulu-kohtaisilla tiedoilla.

Kolmannen koulun rehtorin mielestä paras tapa hänen mielestään suunnitelmia laadittaessa on se, että jokainen rehtori ottaa itse henkilökohtaisesti yhteyttä yhteistyötahoihin ja rakentaa koululle oman turvallisuussuunnitelman. Rehtorin mielestä sosiaalisen median lisääntyminen tuli aiheuttamaan hyvinkin monenlaisia ongelmatilanteita nuorille. Sosiaalisen median avulla toimiva kiusaaminen miellettiin rehtorin mukaan hyvin helposti koulukiusaamiseksi. Oliko kiusaaminen tapahtunut vapaa-ajalla vai koulussa, vai kutsuttiinko kaikkea kiusaamista koulukiusaamiseksi? Rehtori toivoi tulevaisuudessa selkeämpiä rajanvetoja siitä, millaisissa tapauksissa kouluilta odotettiin reagoitua. Mitkä asiat kuuluivat koulujen hoitaa ja mitkä asiat kuuluivat vanhemmille? Rehtorin mukaan oli tapauksia, joissa kiusaaminen tapahtui sosiaalisen median välityksellä vapaa-ajalla. Koska osapuolet opiskelivat samassa oppilaitoksessa, miellettiin toiminta koulukiusaamiseksi ja koululta odotettiin toimia ongelman ratkaisemiseksi.

Tiivistäen.

Lisääntyvät lakimuutokset ja koulujen toimintaa ohjaavien pykälien lisääntyminen koettiin rehtoreiden työmäärää entisestään kuormittavaksi tekijäksi. Myös tässä nähtiin yhtenäisen turvallisuussuunnitelman pohjan tarpeellisuus. Työn kuormittavuutta vähentäisi yhtenäisen pohjan olemassaolo, koska esimerkiksi niiden päivitys olisi helpompaa. Toisaalta yhden rehtorin mielestä paras tapa on se, että jokainen koulu laatii omat suunnitelmansa itse.

Tulevaisuuden ongelmina haastatteluista nousi esiin sosiaalisen median kasvaminen ja siihen liittyvien hyvin monenlaisten ongelmatilanteiden lisääntyminen. Myös selkeämpiä rajanvetoja toivottiin, mikä on koulukiusaamista ja mikä ei.

Psyykkisten oireiden, päihteiden ja monikulttuurisuuden lisääntyminen.

Haastatteluissa kysyttiin rehtoreilta, näkyykö heidän koulussaan oppilaiden psyykkisten oireiden ja päihteiden käytön lisääntymistä. Ensimmäisen haastattelun rehtorin mielestä nuorten psyykkiset oireet lisääntyivät koko ajan. Hänen mielestään joka vuo-

si koulussa menetettiin muutaman, lähinnä yhdeksäsluokkalaisen ”pojan sielu”. Tietokone-riippuvuus ynnä muut ongelmat elämässä aiheuttivat sen, ettei koulua käyty, ei pystytty suorittamaan kursseja ja heille ei täten saatu annettua päättöarviointeja. Ongelmat lisääntyivät koko ajan ja osa nuorista voi yhä pahemmin ja pahemmin.

Rehtorin mukaan päihteiden käytön lisääntyminen näkyi koulussa. On ollut tapauksia, joissa oppilas on ollut huumeiden vaikutuksen alaisena koulussa ja oppilaat ovat tulleet kouluun päihtyneenä. Rehtorin mukaan koulussa oli päihdekasvatusta. Terveystiedon opettajan kanssa käytiin näitä asioita läpi. Koulussa on ollut muutama vuosi sitten huumbussi kertomassa vaaroista. Myös poliisi on käynyt puhumassa huumeista vanhempainilloissa. Rehtorin mukaan *”kyllä näistä asioista puhutaan ja niihin puututaan”*. *”Se mitä tapahtuu sitte kouluajan ulkopuolella, ni se on varsin sääliittävää”*.

Toisen rehtorin mukaan psyykkisten oireiden lisääntymistä näkyi aika vähän heidän koulussaan. Jos joku oppilas voi huonosti, niin silloin siellä oli taustalla aika isoja ongelmia, joita ei ratkaistu edes oppilashuollon avulla, vaan koko perhe tarvitsi tukea. Oppilashuoltotyötä oli todella paljon, mutta se ei ollut merkittävästi lisääntynyt. Näitä tapauksia oli rehtorin mukaan jatkuvasti valtakunnan tasolla. Heillä rehtorin mukaan tällaisia tapauksia oli aika vähän, mutta joitain pienempiä tapauksia kuitenkin. Rehtorin mukaan tapaukset eivät olleet lisääntyneet viime vuosien aikana merkittävästi, joskin määrällisesti kaupungissa saattoi olla enemmän tapauksia kuin jossain muualla Suomessa.

Rehtorin mukaan päihdekasvatusta tuli oppiaineissa muun muassa luonnontiedossa. Tietoa tuli pienestä pitäen pieninä palasina, mutta vanhemmille oppilaille tuli vahva paketti osana ihmisen biologiaa. Selkeää koulutuspakettia liittyen pelkästään päihteisiin ei rehtorin mukaan ollut.

Kolmannen rehtorin mukaan kouluille tuli opetussuunnitelmien kautta ohjeet miten toimitaan jos koulussa havaittiin päihteiden käyttöön liittyvää toimintaa. Hänen mukaansa koulun oppilaat olivat vielä onneksi niin pieniä, ettei heitä vielä kyseisenlaiset aineet kiinnostaneet. Mutta tiedostus siitä, että tällaiseenkin tuli varautua, oli olemassa. Myöskään perheiden päihteiden käytön lisääntymisestä ei ollut viitteitä. Rehtorin mukaan koskaan ei ollut sellaista asiaa tullut ilmi, johon olisi tarvinnut puuttua. Lapsiltakaan ei ollut tullut esille sellaista huolta. Koulussa oli vanhemmilla luokilla mukana oppimääriä, joihin kuului muun muassa päihdekasvatus. Tunneilla käytiin läpi

esimerkiksi tupakka, alkoholi ja huumeet. Alemmille luokkalaisille voivat tupakka ja alkoholi olla hyvinkin järkyttäviä asioita. Tämän takia opettajan tuli lukea oppilaitaan tarkasti, miten asioista heidän kanssaan tulisi keskustella.

Lisäksi rehtoreilta tiedusteltiin, oliko heidän kouluissa monikulttuurisuutta ja aiheutti-ko se konflikteja. Ensimmäisen koulun rehtorin mukaan heillä oli vähän kokemuksia maahanmuuttajataustaisista oppilaista. Rehtorin mielestä lapset olivat aika avoimia näiden asioiden suhteen, eivätkä edes ajatelleet heitä maahanmuuttajina.

Toisen koulun rehtorin mukaan koulussa oli 10 - 12 maahanmuuttajaoppilasta. Hänen omassa luokassa olevien kahden oppilaan hän kertoi olleen luokan suosituimpia kavereita luokkalaisten keskuudessa. Rehtorin mielestä monikulttuurisuus ei aiheuttanut heidän koulussaan konflikteja oppilaiden vähäisen määrän takia, mutta epäili sen tuovan haasteita kouluissa, joissa monikulttuurisuus oli yleisempää suurempien oppilasmäärien takia. Kulttuuri, josta lapset tulivat, vaikutti merkittävästi koulutyöskentelyyn liittyvien ongelmien syntyyn.

Kolmannen koulun rehtorin mukaan monikulttuurisuus ja sen lisääntyminen toi oman haasteensa. Konflikteja se ei ollut tuonut, mutta tasa-arvoon liittyen, että kaikille oppilaille saataisiin päättöarviointi. Rehtorin mielestä oltiin aika mahdollisimman hyvän edessä, kun yritettiin vuoden Suomessa valmistavalla luokalla ollutta maahanmuuttajaa saamaan kiinni esimerkiksi matematiikassa ja ruotsinkielessä. Kouluhan ei voinut lahjoittaa numeroita, mutta rehtorin mukaan yhteiskunta oli tullut tänä päivänä hyvin vastaan, että oli olemassa perusopetuksen jälkeisiä paikkoja, jossa pystyi saamaan vielä opetusta. Erityistoimia tämä tuli vaatimaan kuitenkin lisää.

Tiivistäen.

Yläkouluikäisillä oppilailla psyykkisten oireiden ja päihteiden käytön lisääntyminen oli näkynyt, kun taas alakouluikäisillä ei kyseisenlaisesta kehityssuunnasta voitu puhua.

Monikulttuurisuutta ja sen lisääntymistä kouluissa ei pidetty ongelmana vaan ennemminkin rikkautena. Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin tilanteen ongelmaksi muodostumisen mahdollisuus niissä kouluissa, joissa muualta tulleet oppilaat muodostivat jo

suuren osan oppilaista. Syiksi esitettiin muun muassa kulttuurin, josta lapset tulivat, vaikuttavan merkittävästi koulutyöskentelyyn liittyvien ongelmien syntyyn.

Koulumatkat ja kuljetusoppilaat.

Tämän hetkisen lainsäädännön mukaan koulumatkat eivät ole koulujen vastuulla. Koulujen lakkautukset ja yhdistämiset lisäävät oppilaiden koulumatkojen pituutta. Tämä kasvattaa niin sanottujen kuljetusoppilaiden määrää kouluissa ja lisää aamuisin koulujen pihalla tapahtuvaa liikennettä. Rehtoreilta kysyttiin mainittiinko koulumatkoja turvallisuussuunnitelmissa, oliko heillä kuljetusoppilaita ja toivatko koulukuljetukset heille turvallisuuteen liittyviä haasteita.

Ensimmäisen rehtorin mukaan koulujen turvallisuussuunnitelmissa ei oltu huomioitu varsinaisesti koulumatkoja, koska koulumatkat eivät olleet tällä hetkellä koulujen vastuulla. Kaikki oppilaat olivat vakuutettuja, mutta mitään valvontavastuuta ei ollut menossa eikä tulossa. Rehtorin mukaan oppilaiden kuljetukset eivät tuoneet heille haasteita, koska heillä ei ollut paljon autoilla kouluun saapuvia oppilaita. Suurimmalla osalla oppilaista oli suhteellisen lyhyet koulumatkat.

Toisen rehtorin mukaan oppilaat olivat huoltajien vastuulla niin kauan kuin kello soi aamulla ensimmäisen kerran ja koulun vastuu loppui, kun oppilaat poistuivat portista ulos koulun päätyttyä. Rehtorin mukaan heillä oli vähän kuljetusoppilaita. Suurin osa oppilaista tuli joko kävellen tai polkupyörällä. Koulumatkat eivät olleet pitkiä, ja heillä oli hyvät kevyenliikenteen verkostot käytettävissä.

Kolmannen rehtorin mukaan riskikartoituksen avulla oli huomioitu ulkopuolisia uhkia, mutta hyvin vähän koulumatkoihin liittyen. Syynä oli se, ettei tämän hetkisen lainsäädännön perusteella koulumatkat kuuluneet koulun vastuulle. Rehtorin mukaan koulu toimi tällä hetkellä väärin, pykälää tarkasti noudattaen, jos se puuttui oppilaiden koulumatkoilla tapahtuneisiin tilanteisiin esimerkiksi kiusaamistapauksiin. Rehtori kertoi kuitenkin heidän ottaneen tiedottajan roolin ja reagoineen myös koulumatkoilla tapahtuneisiin tapauksiin esimerkiksi, jos lapsia oli yritetty houkutella autoihin. Rehtorin mukaan koulu ei tällöin myöskään vedonnut siihen, ettei se kuulunut heille, jos joku oli ilmoittanut havainneensa oppilaiden leikkineen vaarallisissa leikkeissä koulumatkoilla.

Kouluun tuli oppilaita laajalta alueelta ja kuljetusoppilaita oli paljon. Tämä aiheutti sen, että aamuisin koulun pihalla oli rehtorin mukaan aikamoinen vilinä, kun kuljetusoppilaita kouluun tuovat taksit ynnä muut kuljetusajoneuvot ajoivat pihalle. Liikennettä lisäsivät entisestään viereiselle päiväkodille lapsia kuljettavien vanhempien ajoneuvot. Pihaliikennettä oli koetettu rajoittaa esimerkiksi liikennemerkein niin, että vanhemmat jättäisivät lapsensa autoista koulun portille.

Tiivistäen.

Koulumatkojen turvallisuudesta ei ollut mainintaa koulujen turvallisuussuunnitelmissa. Oppilaat olivat vakuutettuja koulun puolesta koulumatkoilla, mutta eivät koulujen vastuulla. Haastatteluista nousi esiin selvien koulumatkoja koskevien sääntöjen luominen ja niistä tiedottaminen. Koulut eivät saaneet tämänhetkisen lainsäädännön mukaan puuttua koulumatkoilla tapahtuneisiin tilanteisiin, toisaalta kouluilta odotettiin niihin reagointia ja puuttumista.

5.5 Yhteenveto tuloksista

Haastattelujen perusteella selvisi, että koulujen turvallisuussuunnitelmat perustuivat erilaisiin lähteisiin. Suunnitelmien sisällöissä korostuivat pelastussuunnitelman vaatimat asiat, kriisisuunnitelmat, uhka- ja vaaratilanteiden analyysit ja niihin liittyvät toimintaohjeet. Yhtenäistä, eri alojen ammattilaisilta tullutta pohjaa ei suunnitelmia laatiessa ollut käytössä, vaan jokainen koulu oli laatinut omat suunnitelmansa itse. Kahden rehtorin mielestä tekovaiheessa olisi ollut tarve yhteiselle, eri alojen ammattilaisten tekemälle pohjalle, jota jokainen koulu olisi täyttänyt koulukohtaisilla tiedoilla. Naapurikunnan kyseisenlaista mallia pidettiin hyvänä ja toimivana.

Asiantuntija-apua suunnitelmien laadinnassa oli saatu pelastuslaitokselta, poliisiviranomaiselta sekä eri alojen ammattilaisilta. Lisäksi pohjiin oli haettu mallia netistä löytyvistä muiden kuntien turvallisuussuunnitelmista. Koulujen turvallisuussuunnitelmien vertailtavuutta vaikeuttivat niiden rakenteelliset ja sisällölliset eroavaisuudet.

Koulujen henkilökunnalla oli mahdollisuus perehtyä suunnitelmiin. Vanhoilta työntekijöiltä odotettiin ja uusilta työntekijöiltä vaadittiin sen läpikäymistä. Kaikkien tutkimuksessa mukana olleiden koulujen opettajat ja osa koulujen muusta henkilökunnasta oli turvakoulutettu. Lisäksi kouluissa järjestettiin oppilaille ja opettajille vuosittain

poistumisharjoitukset ja koulujen henkilökunnille pyrittiin järjestämään turvallisuuteen liittyvää koulutusta. Eroja ilmeni harjoitusten muodoissa. Pienten oppilaiden kohdalla oli mahdollisuus suorittaa vain hyvin etukäteen valmisteltuja poistumisharjoituksia. Isompien oppilaiden kohdalla voitiin harjoitella todentuntuisemmin.

Rehtorit vastasivat turvallisuussuunnitelmissa mainittujen toimintojen valvonnasta, mutta koko turvallisuussuunnitelmaa oli rehtoreiden mukaan mahdotonta testata käytännössä. Turvallisuussuunnitelma tarkistettiin kouluissa vuosittain ainakin pelastussuunnitelman osalta. Koko turvallisuussuunnitelman tarkistusta ja läpikäymistä ei opetustoimi tällä hetkellä valvonut.

Koulujen kesken tapahtuva turvallisuuskeskustelu oli vähäistä. Haastatteluissa nousi esille se, etteivät rehtorit yhdessä opetustoimen kanssa olleet pohtineet turvallisuussuunnitelmia ja niiden sisältöjä keskenään.

Koulun arjen turvallisuuden seurannan ja arvioinnin rehtorit kokivat hyväksi. Rehtoreiden mielestä koulujen turvallisuusongelmat tulivat rehtorien tietoisuuteen pääasiassa opettajien välityksellä.

Oppilaat pääsivät turvallisuuden käsitteeseen mukaan erilaisin kouluissa järjestettävien harjoitusten, oppituntien ja teemapäivien avulla. Rehtoreiden mukaan tänä päivänä henkilökunta oli valveutunut ja otti herkästi yhteyttä työterveyshuoltoon asioiden ratkaisemiseksi. Koulujen alueellista turvallisuutta parannettiin jatkuvasti. Käytännössä korjauksia turvallisuuteen tehtiin aina, kun puutteita havaittiin. Koulujen rehtorit tiedottivat myös toisiaan mahdollisten ongelmien sattuessa.

Tulevaisuuden ongelmina haastatteluista nousi esiin sosiaalisen median kasvaminen sekä selvien sääntöjen puuttumista siihen, mikä on koulukiusaamista ja mikä ei. Lakimuutokset ja koulujen toimintaa ohjaavien pykälien lisääntyminen koettiin rehtoreiden työmäärää entisestään kuormittavaksi tekijäksi. Myös tässä nähtiin yhtenäisen turvallisuussuunnitelman pohjan tarpeellisuus.

6 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Hyvän tutkimusetiikan piirteitä ovat hyvien toimintatapojen noudattaminen tutkimustyössä. Näitä ovat rehellisyydestä, huolellisuudesta ja tarkkuudesta huolehtiminen koko tutkimuksen ajan (AKA 2013). Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa pidetään tärkeimpinä eettisinä periaatteina informointiin perustuva suostumus luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20). Tutkimukseen osallistuneiden rehtoreiden henkilöllisyys pysyi salassa. Tutkimuksessa ei mainittu rehtoreita eikä kouluja niin, että niiden tunnistettavuus olisi ollut uhattuna. Myöskään tutkimuksen teoriaosassa ja tutkimustuloksissa ei tullut ilmi minkä kunnan kouluista tutkimuksessa oli kyse. Rehtoreille lähetetyssä saatetekirjeessä mainittiin että haastatteluaineisto tul- laan hävittämään puhtaaksikirjoittamisen jälkeen. Kaikki haastatteluista kerätty aineis- to hävitettiin litteroinnin jälkeen.

Arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta, tärkeimmät kokonaisluotettavuutta mittaavat tekijät ovat tutkimuksen reliaabelius ja validiteetti (Hirsjärvi ym. 2008, 226). Tutki- muksen validiteetti ilmaisee sen, miten hyvin tutkimuksessa käytetty mittaus- tai tut- kimusmenetelmä mittaa juuri sitä tutkittavan ilmiön ominaisuutta, mitä on tarkoituskin mitata. Validiteetti on hyvä silloin, kun tutkimuksen kohderyhmä ja kysymykset ovat oikeat. Reliabiliteetti ilmaisee sen, miten luotettavasti ja toistettavasti käytetty mittau- us- tai tutkimusmenetelmä mittaa haluttua ilmiötä. Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Tutkimuksen reliabiliteetti on hyvä silloin, kun vasta- ukset eivät ole sattuman aiheuttamia. Jos tutkimus uusittaisiin, pitäisi samoissa olo- suhteissa saada samat tulokset. (Hiltunen 2009.)

Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Laadukkuutta voidaan tavoitel- la etukäteen sillä, että tehdään hyvä haastattelurunko ja mietitään vaihtoehtoisia lisä- kysymysten muotoja. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185).

Haastatteluvaiheen aikana laatua parantavia tekijöitä ovat nauhoitusvälineistön kunto sekä haastattelurungon mukana olo. Tämän työn haastatteluaineiston laadukkuutta ta- voiteltiin tekemällä mahdollisimman hyvä haastattelurunko ja etukäteen mietityt lisä- kysymykset. Haastatteluvaiheessa laadukkuutta paransi se, että sama haastattelija toi- mi kaikissa haastatteluissa ja kaikki haastattelut nauhoitettiin. Nauhoitukset olivat laa-

dukkaita, selkeitä, eikä niissä ollut häiritsevää taustamelua. Nauhoittaminen ei häirinyt haastattelujen toteuttamista. Haastattelujen laatua parantaa myös se, että haastatellut litteroidaan mahdollisimman nopeasti ja varsinkin se jos sama henkilö sekä haastattelee että litteroi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185.) Kaikki haastattelut pyrittiin litteroimaan heti haastatteluja seuraavina päivinä. Litteroinnit suoritettiin sanasanallisesti.

6.2 Tulosten tarkastelu

Tässä opinnäytetyössäni olen kartoittanut saman kunnan kolmen peruskoulun turvallisuussuunnitelmien sisältöä ja niiden maastouttamista. Viime vuosien aikana on keskustelua koulujen turvallisuudesta nostanut Amerikassa ja myöskin meillä Suomessa tapahtuneet kouluammukset. Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien jälkeen tuli muun muassa jokaisen koulun laatia laaja-alaisemmat turvallisuussuunnitelmat, jotka muodostuivat kriisi- ja pelastussuunnitelmista. Työssäni haastattelemini koulujen kohdalla nousi esille se, ettei tuolloin annettu kouluille valmista mallia suunnitelmien pohjaksi. Jokaisen koulun rehtori laati omanlaisensa suunnitelman, jonka pelastusviranomainen kävi läpi ainakin pelastussuunnitelman osalta.

Niissä kouluissa, joissa rehtorilla oli motivaatiota, halua tai aikaa paneutua turvallisuussuunnitelmien laadintaan, hän loi koululleen kattavan turvallisuuspaketin. Tuloksissa nousi epäily siitä, että osassa kouluista suunnitelmat on laadittu juuri sellaiseksi, että ne täyttävät vain viranomaisilta tulleet minimivaatimukset. Eri vaatimusten minimialisella noudattamisella ei kuitenkaan voida saavuttaa hyvää turvallisuuden tasoa.

Opetustoimen on jokaisessa kunnassa huolehdittava siitä, että sen oppilaitoksilla on päivitetty turvallisuussuunnitelmat. Jos kunnan oppilaitoksilla on se tilanne, että osassa kouluista on hyvät ja laajat suunnitelmat ja osassa kouluista suunnitelmat täyttävät minimivaatimukset, on niiden keskinäinen vertailu luultavasti todella hankalaa ja resursseja kuluttavaa.

Tutkimuksessa mukana olevissa kouluissa vaikutti olevan hyvä tilanne turvallisuusasioiden suhteen. Turvallisuussuunnitelmat olivat ajan tasalla, henkilökunta hallitsi suunnitelmissa mainitut heitä koskevat asiat, pelastus- ja poistumisharjoituksia järjestettiin säännöllisesti ja parannuksiakin oli onnistuttu tekemään. Rehtorit vaikuttivat olevan hyvin perillä turvallisuusasioista ja pitivät itsekin omia suunnitelmiaan laadukkaina ja laaja-alaisina. Myös koulun arjen turvallisuuden rehtorit kokivat hyväksi.

Rehtorit kokivat saavansa tiedon heti, jos koulussa tapahtui jotain poikkeavaa. Tutkimuksessa nousi esille se, johtuuko turvallisuusasioiden osittainen piittaamattomuus vain siitä, että koemme kuitenkin elävämme turvallisessa maassa. Muualla tapahtuvat traagiset tapahtumat eivät sittenkään vaikuta meidän normaaliin arkeen sen enempää. Ainoastaan rehtoreiden tehtäväksi jää laatia uusia käytännön toimenpiteitä uusien säästösten ilmaannuttua.

Erään haastatellun rehtorin mukaan on valitettavaa, että usein korjauksia suunnitelmiin tehdään vasta sitten, kun jotain pientä on jo ehtinyt tapahtua. Esimerkkinä hän mainitsi lapsen sormen jääneen oven saranapuolen väliin, jonka jälkeen kaikkiin oviin asennettiin kumisuojat saranapuolelle. Toisen rehtorin mukaan keskusteleminen turvallisuussuunnitelmista muiden rehtoreiden ja opetustoimen kanssa yhdessä on olematonta. Ulkopuolisena näkisin hyvin tärkeänä keskustelun turvallisuusjohtajien välillä kehitettäessä koulujen turvallisuutta. Edellä mainitun esimerkin jälkeen olisiko ollut mahdollista tehdä sama toimenpide kaikissa kouluissa? Tämä siis vain esimerkkinä. Tarvitseeko jokaisen koulun kokea samat pienet vahingot, vai jakaa tietoa myös muille kouluille.

Yhtenä mahdollisuutena olisi siirtää turvallisuussuunnitelmien päivittämisen vastuu yhdelle henkilölle niiltä osin, jotka eivät ole koulukohtaisia. Jokaisen koulun turvallisuuskansiot olisivat identtiset sivunumeroineen. Koulukohtaiset osiot sisällytettäisiin suunnitelmiin esimerkiksi b-osioina (2.1b pelastuskalusto, 5.4b hälytyksen tekeminen). Kun Opetushallitukselta tai muulta hallinnonalalta tulee turvallisuussuunnitelmia koskeva säädösmuutos, vaikuttaa se koulujen turvallisuussuunnitelmien sisältöön. Tällöin turvallisuussuunnitelmista vastuussa oleva tekisi vaadittavat päivitykset suunnitelman sivuille ja laittaisi sen sähköpostilla rehtoreille. Rehtorit tulostaisivat päivitettyt sivut ja vaihtaisivat sen kansiossa oleviin. Jokainen henkilökunnan jäsen lukisi päivitetyn osion läpi ja kuittaisi sen luetuksi. Opetustoimi varmistaisi vuosittain, että kaikki vuoden aikana tulleet päivitykset on sisällytetty koulujen turvallisuuskansioihin ja myös tarkistus olisi huomattavasti helpompaa, kun kouluilla olisi samanlaiset kansiot.

Jatkokehitysideani ovat seuraavat:

- kehittää ja laatia yhtenäinen turvallisuuskansioiden sisältörunko ja -malli, josta koulut voivat sen soveltaa koulukohtaisiksi. Tämä helpottaisi turvallisuuskansioiden keskinäistä vertailtavuutta ja parantaisi niiden valvontaa ja laatua
- selkeän turvallisuusorganisaation kehittäminen kuntaan ja opetustoimeen.

Puuttua rehtoreiden esille tuomiin seuraaviin kahteen turvallisuusongelmaan:

- koulujen piha-alueilla tapahtuvan liikenteen aiheuttama turvattomuus
- Selkeiden rajanvetojen puuttuminen koulukiusaamistapauksissa, mikä on koulu- ja mikä vapaa-ajalla tapahtuvaa kiusaamista

LÄHTEET

AKA 2013. Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet. Saatavissa:

<http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akatemian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>. [Viitattu 3.5.2013].

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. Painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Aluehallintovirasto 2010. Aluehallintoviraston internet-sivusto. Saatavissa:

http://www.avi.fi/fi/virastot/lounaissuomenavi/Toimintajatehtavat/Documents/AVI_A4_esite_LSAVI_suomi.pdf. [Viitattu 11.3.2012].

Aine, A., Nurmi, V-P., Ossa, J., Penttilä, T., Salmi, I. & Virtanen, V. 2011. Moderni kriisilainsäädäntö. Helsinki: WSOYpro Oy

Bergström, S. & Leppänen, A. 2009. Yrityksen asiakasmarkkinointi. 13. painos. Helsinki: Edita

EK-ARTU -hanke. Etelä-Kymenlaakson kuntien turvallisuussuunnitelman kehityshanke. Saatavissa: <http://www.kyamk.fi/Työelämälle/Projektit/EK-ARTU/>. [Viitattu 22.5.2013].

Eskola, S. 2008. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa, No 10, 2008 ISSN 1236-4975. Saatavissa:

http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74107/StratL3_10.pdf?sequence=1. [Viitattu 2.3.2013].

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, Ulkoasiainministeriön internetsivusto.

Saatavissa <http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=32293>. [Viitattu 18.3.2012].

EU:n tutkimus- ja innovaatio-ohjelmat-internetsivut. Saatavissa:

<http://www.tekes.fi/eu/fi/community/Aihealueet/872/Turvallisuus/1883>. [Viitattu 23.3.2012].

- Gayer, G., Halinen, I., Heikkonen, T., Ihalainen, A.-P., Ilmarinen, T., Lemmetty, M., Lindroos, P., Manninen, O., Nummelin, R., Salonen, A. & Toppari, E. 2003. Peruskoulujen kehittäminen turvallisiksi oppimisympäristöiksi. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja. Saatavissa: http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/50f5a9004a15b663b05ff4b546fc4d01/peruskoulujen_kehittaminen_turvallisiks_oppimisymparistoiksi_etc.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=50f5a9004a15b663b05ff4b546fc4d01. [Viitattu 19.03.2013].
- Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Jyväskylän Yliopisto. Saatavissa: http://www.mit.jyu.fi/OPE/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf. [Viitattu 28.3.2012].
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 1. Painos. Gaudeamus Helsinki University Press
- Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.
- Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. 1. Painos. Helsinki: Edita
- Käsitteet, opetustoimen turvallisuusopas 2012. Opetushallituksen internet-sivusto. Saatavissa: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/tukimateriaali/kasitteet. [Viitattu 15.10.2012].
- Maslow, A. 1970. Motivation and personality. Second edition. New York: Harper
- Oppilas- ja opiskelijahuollon opas 2012, suunnitelmien yhteensovittaminen. Opetushallituksen internet-sivusto. Saatavissa: http://www.oph.fi/oppilashuollon_opas/yhteisollinen_oppilashuolto/akilliset_kriisit_uhka-_ja_vaaratilanteet/kriisisuunnitelma_akillisissa_kriiseissa/suunnitelmien_yhteensovittaminen. [Viitattu 12.11.2012].

Pelastuslaki 29.4.2011/379.

Pelastussuunnitelma, Helsingin kaupungin pelastuslaitoksen internetsivusto 2013.

Saatavissa:

http://www.hel.fi/wps/portal/Pelastuslaitos/Artikkeli?url=hki:path:/pela/fi/Onnettomuuksien+ehk_isy/Pelastussuunnitelma¤t=true. [Viitattu 4.4.2013].

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallituksen internetsivusto. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf. [Viitattu 12.02.2013].

Rauha ja turvallisuus. YK:n internetsivut. Saatavissa: <http://www.yk.fi/node/3>. [Viitattu 2.4.2013].

Sisäasiainministeriö 2012. Ohjelma 2012 - 2015. Saatavissa:

http://www.intermin.fi/sisainturvallisuus/ohjelmat/ohjelmat_2011-2015. [Viitattu 30.3.2013].

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suunnitelmat ja asiakirjat, opetustoimen turvallisuusopas 2012. Opetushallituksen internetsivusto. Saatavissa:

http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/suunnitelmat_ja_asiakirjat. [Viitattu 23.10.2012].

Säädösperusta, opetustoimen turvallisuusopas 2012. Opetushallituksen internetsivusto.

Saatavissa: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/saadospersusta. [Viitattu 7.11.2012].

Theseus.fi. 2013. Ammattikorkeakoulujen internetsivusto. Saatavissa:

<http://www.theseus.fi/web/guest>. [Viitattu 12.3.2013].

Turvallisempi huominen 2012. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Saatavissa: http://www.intermin.fi/download/35099_262012_STO_III_fi.pdf. [Viitattu 30.3.2013].

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka, Ulkoasiainministeriön internetsivusto. Saatavissa <http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=32282&contentlan=1&culture=fi-FI>. [Viitattu 18.3.2012].

Valmiuslaki 29.12.2011/1552.

Valmiussuunnittelu 2012. Aluehallintoviraston verkkosivut. Saatavissa: <http://www.laanhallitus.fi/lh/oulu/pel/home.nsf/pages/BCF9F5A07A0FD57AC2256C08002BAFC3>. [Viitattu 19.10.2012].

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Tiivistelmä. Yhteiskunnan turvallisuus-internetsivusto. Pdf-tiedosto. Saatavissa: http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/fi/materiaalit/doc_download/16-yhteiskunnan-turvallisuusstrategia-tiivistelmae. [Viitattu 6.3.2012].

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010, Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010.

OPISKELIJA

Opiskelijanumero 0502161	Viralliset etunimet Jukka Pekka
Sukunimi Perälä	
Lähiosoite Sudenkatu 17 as 15	Postinumero ja -toimipaikka 48600 KOTKA
Sähköposti jukkaperala78@suomi24.fi	Puhelin 040-5842939
Toimipiste ja koulutusohjelma Sosiaali- ja terveysala, Kotka, Ensihoidon koulutusohjelma	
Suuntautumisvaihtoehto ja ryhmätunnus Ensihoitaja EHO9	

TOIMEKSIANTAJA

Toimeksiantaja ja yritys/yhteisö	Yrityksen/yhteisön yhteyshenkilö
----------------------------------	----------------------------------

OPINNÄYTETYÖN HANKKEISTUS

☐	Toimeksiantaja maksaa opinnäytetyöstä opiskelijalle tai ammattikorkeakoululle korvauksen, josta on kirjallisesti sovittu ennen opinnäytetyön aloittamista.
☒	Opinnäytetyöllä on toimeksiantajan puolelta nimetty ohjaaja ennen opinnäytetyön aloittamista.
☒	Toimeksiantajan tarkoituksena on alusta lähtien hyödyntää opinnäytetyön tuloksia toiminnassaan.

OPINNÄYTETYÖN OHJAUS

Ohjaava(t) opettaja(t) Hilkka Dufva
Sähköposti Hilkka.Dufva@kyamk.fi
Yrityksen/yhteisö
Sähköposti

OPINNÄYTETYÖ

Opinnäytetyön aihe (max. 200 merkkiä)	
Riskit ja uhat oppilaitoksissa opetustoimen valmiussuunnitelma	
Kehittämisen- tai tutkimustavoite ja toimeksianto (max. 300 merkkiä)	
Riski- ja uhka-analyysi - uhkien arviointi opetustoimessa Riskiin ja uhkiin varautuminen koulujen turvallisuussuunnitelmissa	
Keskeiset menetelmät (max. 300 merkkiä)	
Tutustua 3:n koulun niiden keskenään, luoda teoreettinen uhka ja verrata ja tutkia miten suunnitelmat toimivat yhteen ja mitä voisi parantaa	
Opinnäytetyön aloitus	Opinnäytetyön luovutus toimeksiantajalle
10.5.2010	
Opinnäytetyö täyttää Tilastokeskuksen T & K määritelmän *)	
☒ Kyllä ☐ Ei	

*) T & K määritelmän saa opintotoimistosta tai Internetistä,
<http://www.tilastokeskus.fi/til/tikke/kas.html>

OPINNÄYTETYÖN SOPIMUSEHDOT

<p>Opinnäytetyön ohjaus ja vastuu Vastuu opinnäytetyön tekemisestä ja tuloksista on opiskelijalla. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun vastuu rajoittuu opinnäytetyön tavanomaiseen ohjaukseen. Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön kaikki opinnäytetyön tekemisessä tarvittavat tiedot ja aineistot sekä ohjaamaan opinnäytetyötä toimeksiantajaorganisaation näkökulmasta.</p> <p>Oikeudet tuloksiin ja muuhun opinnäytetyöhön liittyvään aineistoon, laitteisiin ja sovelluksiin. Tekijänoikeus ja omistusoikeus opinnäytetyön tuloksiin kuuluvat opinnäytetyön tekijälle. Toimeksiantaja saa käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin ja niiden kaupalliseen hyödyntämiseen ainoastaan sopimalla niistä erikseen opinnäytetyön tekijän kanssa. Opinnäytetyön tekijä on velvollinen raportoimaan opinnäytetyön tulokset toimeksiantajalle.</p>	<p>Tulosten julkaiseminen ja luottamuksellisuus Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan julkinen. Mikäli opinnäytetyö sisältää liikesalaisuuksia tai muita julkisuuslaissa salassa pidettäväksi määrättyjä tietoja, on opinnäytetyön raportti laadittava niin, että tietojen luottamuksellisuus säilyy. Tarvittaessa salassa pidettävät tiedot on jätettävä työn tausta-aineistoon. Opinnäytetyö voidaan julkaista myös Internetissä.</p> <p>Opinnäytetyön osapuolet (opiskelija, toimeksiantaja ja opinnäytetyön ohjaaja) sitoutuvat pitämään salassa kaikki opinnäytetyön tekemisessä ja siitä edeltävissä tai sen jälkeisissä neuvotteluissa esiin tulevat luottamukselliset tiedot ja asiakirjat sekä pidättäytymään käyttämästä hyväkseen toisen osapuolen ilmaisemia luottamuksellisia tietoja ilman erillistä lupaa.</p> <p>Opinnäytetyön kustannukset ja niiden korvaaminen Opinnäytetyöstä mahdollisesti aiheutuvien kustannusten (ml. aineistojen hankinta, raaka-aineet, matkat, työkorvaus jne.) korvaamisesta sopivat toimeksiantaja ja opiskelija keskenään. Pääsääntöisesti Kymenlaakson ammattikorkeakoulu ei vastaa yksittäisen opinnäytetyön kustannusten korvaamisesta.</p>
--	--

Olemme yhteisesti sopineet opinnäytetyön toteutuksesta ja ohjauksesta yllä sovitulla tavalla.

ALLEKIRJOITUKSET

PAIKKA, PÄIVÄYS JA TOIMEKSIAANTAJAN EDUSTAJAN ALLEKIRJOITUS	
	10.15.2010
PAIKKA, PÄIVÄYS JA OPISKELIJAN ALLEKIRJOITUS	
Kotka	10.15.2010
PAIKKA, PÄIVÄYS JA OHJAAVAN OPETTAJAN ALLEKIRJOITUS	
Kesävaara	6.9.2010

Tämä sopimus on kirjoitettu kolmena kappaleena, yksi toimeksiantajayritykselle, toinen opiskelijalle ja kolmas opintotoimistoon rekisteröintiä varten.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Teemat

1. Kouluturvallisuussuunnitelmien sisältö ja päivitys

- Mikä on koulunne turvallisuussuunnitelman pohja?
- Mitkä seikat korostuvat koulunne turvallisuussuunnitelmissa?
- Missä ja milloin turvallisuussuunnitelmasta keskustellaan?
- Verrataanko koulujen turvallisuussuunnitelmia keskenään?
- Turvallisuussuunnitelmien ajantasaisuus
- Suunnitelmien realistisuus
- Kuinka tarkasti suunnitelma on räätälöity juuri tälle koululle?
- Onko koulun jokainen oppilas huomioitu suunnitelmassa?
- Turvallisuussuunnitelmassa mainittujen välineistön ja tarvikkeiden sekä niiden toimivuuden päivittäminen

2. Kouluturvallisuussuunnitelmien maastouttaminen

- Turvallisuussuunnitelmiin ja –järjestelyihin perehdyttäminen
- Turvallisuuskoulutus
- Valvonta
- Harjoittelut onnettomuustilanteiden varalta

3. Koulujen arjen turvallisuuden seuranta ja arviointi

- Miten erilaisten ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisyyn, havainnointiin ja hoitamiseen on varauduttu
- Millä eri tavoilla koulunne turvallisuutta on pyritty parantamaan?
- Miten suunnitelmassa huomioitu oppilaiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä?
- Miten koulun oppilaiden psyykkistä, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta seurataan ja ylläpidetään?
- Henkilökunnan raportointi
- Henkilökunnan turvallisuuskoulutus
- Henkilökunnan henkisten voimavarojen seuranta ja lisääminen
- Turvallisuusviestintä
- Kriisiviestintä

4. Tulevaisuuden haasteet

- Mitä haasteita on tulevaisuudessa, joita tulisi turvallisuussuunnitelmissa huomioida?